

Р 4746

Год. IX.

XIV-24264

октомврий 1929 г.

Кн. I. - 8

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

† докторъ ДНТ. БОРЛАКОВЪ.

СЪДЪРЖАНИЕ:

I. Отъ теорията за практиката.

1. Ив. П. Андреевъ — За малкия мъченикъ.
2. Зора Млад. Хансъ — Трагедията на детето.
3. Д. Миневъ — Какъ да посрещнемъ първацитъ.
4. Пантелей Пешевски — Дейностъ и самодейностъ при обучението.
5. Живко Симеоновъ — Образователенъ процесъ.

II. Изъ практиката за практиката.

1. Ал. Д. Симидчиевъ — Молитва за Родината.
2. Николай Тодоровъ — При Марковъ изворъ.
3. Божилъ Върбановъ — Единъ день безпрограмно обучение.
4. Борисъ Илиевъ — Оранъ и сѣтка.
5. Т. К. Новаковъ — Урокъ по хигиена.
6. Ал. Д. Симидчиевъ — Есень, Есенна пѣснь.
7. Кир. Д. Чешмеджиевъ — Много здраве.
8. Д. Николовъ — Маршъ на първацитъ, Ученишки маршъ,
Школенъ танцъ, Сираче.
9. Т. Вирановъ — Физически и химически явления.

III. Изъ училището и живота.

Педагогически реформи въ Варна.

Редакция и администрация:

Варна,
ул. Кр. Мирски, 14.

Педагогическа практика,

година IX (1929 — 1930).

През **деветата** годишнина, както и през изтеклите осем години, „Педагогическа практика“ ще дава статии върху приложбата на съвременните педагогически искания въ първоначалното училище и прогимназията и ще поднася отборъ материали, съ които може да потиква и подпомага учительвото творчество. Ще се застъпватъ отделииъ: 1. Отъ теорията за практиката, 2. Изъ практиката за практиката, 3. Изъ училищата и живота у насъ и въ чужбина, 4. Книгописъ и рецензии.

Деветата годишнина на „Педагогическа практика“ започна отъ 1 октомврий 1929 и ще завърши на 1 юний 1930 г. Ще бждатъ дадени 8 книги, всъка въ обемъ 3 — 4 печатни коли — най-малко 25 печатни коли годишно.

Годишенъ абонаментъ:

1. За България	100 лв.
2. За Чужбина	120 лв.

Абонирането става чрезъ книжари, настоятели и направо въ администрацията на списанието. Настоятелъ може да бжде всъки учителъ, който запише най-малко 5 абоната. На настоятелииъ и книжаритъ се прави 20 % отстъпъ.

Пълни течения отъ сп. „Педагогическа практика“ имаме само отъ год. V (1925 — 1926) и год. VII (1927 — 1928).

Отстъпваме ги срещу следнииъ цени:

1) Год. V (1925 — 1926 год.)	за 60 лв., вмѣсто 80.
2) Год. VII (1927 — 1928 год.)	80 „ 100.

Всичко, що се отнася до списанието — писма, пари и ржкописи — се изпраща на адресъ: Аятояъ Борлаковъ, ул. Кръстю Мирски, № 14, гр. Варна.

„Педагогическа практика“ е одобрена и препоржчана отъ Министерството на народното просвѣщение за училищнииъ библиотеки съ окржжно № 9925 отъ 11 априлъ 1921 година.

инв. 24264
оид-05

24.264

Год. IX.

октомврий 1929 г.

Кн. I.

57

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редакторъ ДНТ. БОРЛАКОВЪ.

Ив. П. Андреевъ — Габрово.

ЗА МАЛКИЯ МЖЧЕНИКЪ.

24264

Нека детинството и юноше-
ството ни бждатъ вѣчна пролѣтъ.
Херодотъ.

Радостъ и пѣсень, смѣхъ и викъ, глумъ и шумъ, цвѣта и слънце — ето пролѣтъта въ природата. Пролѣтъ въ живота на човѣка — ето детинството! Радостъ и пѣсень, смѣхъ и викъ, шумъ и глумъ, цвѣта и слънце. Едно приказно безгрижие. И единъ неспиренъ полетъ сѣ изъ царството на играта, скачките и „лудориитъ“. Пролѣтъ красна е детинството. За нея, за него пѣсни пѣе поетътъ. Пѣе или .. плаче. Защото не пролѣтъ чиста и хубава е било детинството на всѣки. Който помни детинството си като пролѣтъ, той му пѣсень пѣе; който го помни като тжжни, есенни листи, повѣхнали и погрознѣли отъ сланата на живота, — той сълзи по него ще пролива. *Детинството трѣбва да се пази: пролѣтъ да бжде и остане!* Детето волно изъ нея да лети — катъ игрива перурдка отъ цвѣтъ на цвѣтъ. Само радостъ очи му да искрятъ — не сълзи да лѣятъ. Пѣсень изъ уста му да се носи — да се носи като леко сърне по гори и долини. Да скача, да лудува. *Детето само радостъ и безгрижие да бжде!* Да не се мрачи личице му! Да не лежи подъ сѣнката на неволитъ — страданията да не познава. Ни грубость, суровость и грижа.

Щастливо дете-царъ въ живота — ето единъ хубавъ и свещенъ идеалъ.

Но . . . де го това щастливо дете? Подирете го, намѣрете го днесъ! Напраздно. Не щастливецъ, мжченикъ е детето на днешно време. Голѣмъ мжченикъ! Не му ли липсватъ майчини ласки, бащини грижи? Не е ли подхвърлено на псувни, клетви и ругатни, не броди ли плесница, — вмѣсто милувка, — по бузи му? Не яде ли често сухъ хлѣбецъ, не хо-

ди ли голо, босо, недохранено? Не скита и броди ли по *улицата*, — това сборище на пороци, съблазни и изкушения, — и тамъ, въ нейната мжтилка, мърси и дави своята чиста и непорочна душа? *Ангелче*, „не отъ мира сега“, то губи бълото си, приобщава се къмъ земното, пошлото — става като възрастния, като *демона* на времето. Това става, защото и детето се кжпи и изкжпва въ котела на злото и лошото въ живота. Въ него детето ври, топи и изпарява детското, красивото, веселото. Съ мжки и страдания губи чистото, хубавото — придобива калното, грозното. Велика трагедия на велик мъченик. . .

За детето въ дома и живота (обществото) би могло много да се каже. Не радостта и безгрижието, а страданията сж неговия жребий. Забравено бѣ детето. Изоставено. Но времето очи отваря. Прогледа човѣкъ. Обзрѣ далнинитѣ на бъдещето и видѣ . . . страшни изгледи: гибель — не възходъ и култура. Човѣчеството отиви къмъ падение и катастрофа. Кой ще го спаси? — Детето, подрастващото поколение. Какъ? — *Като дадемъ на живота здраво, трезво и зсмѣно дете*. То ще спаси и издигне живота. — Да спасимъ детето! ето повикътъ на новото време, на велики човѣколюбци, учени, политици и педагози, които живѣятъ не само съ днешното, но и съ бъдещето.

И начена това, което трѣбваше всѣкога да бжде: *грижи за детето*. Дружества, комитети, съюзи за закрила на детето се образуватъ. Частната инициатива се последва отъ обществената, държавната. Въ Женева се образува *В:есвѣтски съюзъ за закрила на детето*. Той изработи прочутата *Декларация за правата на детето*, която е знамение на времето. Обществото на Народитѣ я прие и единодушно гласува. Нея понесоха въ много страни и държави. Детето става предметъ на особено внимание. Ако грижата за него още не е дошла до широки и дълбоки размѣри, то тя е вече набелязана въ нейното *начало*, което говори за пълно, добро *развитие* и отъ всички желанъ *край*.

Въ страницитѣ на „Педагогическа практика“ не ще занимавамъ читателя съ положението на детето въ семейството и обществото. То е наистина мъченическо. Менъ се иска да спра внимание върху въпроса за *детето въ училище*. Добре ли му е тамъ? Какъ е то при учителя? Приятно ли му е подъ училищната стрѣха?

Много деца прекрчватъ прага на училището съ *страхъ*. Училището е нѣщо страшно, а учителятъ — страшилище. Детето влѣзва съ смутъ, иде като подплашено птиче. Учителъ и училище каточели обгарятъ *крилицата на детинството*, крилата, съ които волно се лети, скача и играе. Въ училището затворихме детето. Весело птиче въ кафезъ. Врата, четире стени, прозорци, очи въ дѣската, заповѣди, коридори,

училищен дворъ. За свободния палавникъ това действително е тежко, мъченическо положение. Да го затворишъ и къмъ чина приковешъ, — това е за него *черно робство*. Какъ ли се слага новата училищна обстановка и новия режимъ въ съзнанието на детето? Не радостъ е тамъ. Особено въ първитъ училищни дни и месеци то се чуди, защо сж тия ограничения — вериги, тия стени: тъй хубаво и занимателно е вънъ! Тамъ слънце грѣе, цвѣтя цвѣтятъ, птички пѣятъ — а тукъ... тукъ е мрачно, тъжно, мълчаливо. И защо тоя учителъ навжсень, намръщенъ, съ пржккъ нѣкога въ ржка?..

Намѣсто топка книга въ ржката му пѣхваме. Отрупано съ единъ огроменъ книженъ баластъ, ние сме направили *детето* — книга. То е всѣкога съ нея, надъ нея. Чете, наизустява — вмѣсто да дири, проучва и изследва. Книгата го мжчи, отвращава, досада му причинява. Оверижва го — то се чувствува неинъ робъ и мъченикъ. И, като всѣки робъ, то скжсва веригитѣ, щомъ почувствува свобода: знайно е, че много отъ завършилитѣ образованието си деца и юноши захвърлятъ книгата. Не искатъ да я видятъ — не четатъ. Не я обичатъ — не я дирятъ въ живота. Съ сухостъта, претрупаностъта и натрапчивостъта си книгата извиква умраза къмъ себе у детето — то бѣга отъ нея. За него тя е суха, мжчна, неразбрана. Въ нея теменужката не е тъй мила и красива. И не тъй хубаво за нея разказва. Теменужката въ полето или гората наднича съ модра си главица, мами, гали, радостъ сѣе. И тъй хубаво тамъ разказва! Тамъ, въ дома ѝ, въ храсти или тревици, нея по-добре ще видимъ, за нея повече ще научимъ. Теменужката въ книгата не е ни интересна, ни жива, ни мамлива. *Мъртва теменужка — мъртво, мжчително обучение...*

Едно е книгата — друго е животътъ. Книгата {мжчи — животътъ радва. Вмѣсто книга въ ржка — всрѣдъ живота и живата природа! Тамъ на работа, проучване и изучване. *Книгата да бжде само помощникъ, съпътникъ*. Не всичко да бжде книгата, каквато и каквото е тя въ днешното училище. Разлистваме ли първомъ страницитѣ на живота и природата предъ детето, та тогава — страницитѣ на книгата, тогава ще се доберемъ до добри резултати: детето ще познае по-добре живота, ще обикне по силно свѣта, а и повече ще възлюби книгата, като съкровищница на човѣшката мисль...

Стане ли това, много отъ мжкитѣ на малкия мъченикъ ще пресекнатъ. Много досада ще се отмахне. На папагализма (зубренето) ще се тури край. Много трудъ ще се спести — много енергия ще остане у детето. Не ще има цѣли часове и цѣли нощи „учене“. Денемъ детето ще учи, наблюдавайки и изследвайки, а нощемъ въ здравъ сънь и сладка отпочивка изразходваното ще възобнови.

Не да изхвърлимъ книгата — е въ мисльта ми, а умѣло и безболезнено да я снемемъ отъ висотата, която днесъ заема

въ нашето училище и която не ѝ подобава. Снета книгата до детето, станала любимо негово другарче — намалени въ голѣма степенъ мъжитѣ на детето.

Много е учебниятъ материалъ, И въ голѣма частъ той е труденъ и недостъпенъ за детското съзнание. Той е мъчилище за детето. Колко много нѣща има да премине и научи то отъ многото страници на естествознанието, да речемъ. Тамъ има такива „дълги“ уроци, сухи, неразбрани. Мъчително е за възрастния да ги чете, та камо ли за детето. И затова то не чете. Попитайте и най-добритѣ си ученици, колко пжти съ прочели даденъ урокъ Ако обичатъ истината, безъ стѣснение ще ви отговорятъ: „Единъ (или два) пжти, учителю“

Тѣй трудно и тѣй мъчително е това „учене“ на безинтересенъ материалъ, че детето намира, че е *много нѣщо* да го прочете 2—3 пжти. И азъ намирамъ, че е цѣлъ *героизмъ*, наистина, да се чете и учи тоя огроменъ материалъ за III и IV отдѣления отъ деца на 9—10 години. А тоя героизмъ, — като всѣки героизмъ, — е съпроводенъ отъ не малко мъки и страдания, които само детската душа знае и познава, но които и ние можемъ да предугадимъ, за които ни напомня охилавяването и израждането на детето въ днешното училище — фактъ, доказателно и категорично потвърденъ отъ плеада лѣкари, учени и педагози. Ние обременяваме и мъчимъ ума и тѣлото на детето, а то, търпейки и носейки тоя товаръ, не протестира, не се бунтува. Нали сме силни, нали сме авторитетни? — Не прави революции срещу нашата оковаваща го педагогическа система, но затова пжкъ слабѣе, запада и болѣе, вмѣсто да се издига, здравѣе и усъвършенства.

Учебниятъ материалъ трѣбва да се взема въ съществената и особено важната си частъ Не е нужно да отрупваме нѣжния детски мозъкъ съ много данни и факти. Въ случая не количеството, а качеството е ценно и важно. Важно е само това, което ще задвижи съзнанието къмъ интересъ, работа и творчество. Да вземемъ и минемъ главното, интересното — онова, което плоди и създава *любовъ къмъ труда* Мозъкъ не натоваренъ и претоваренъ съ знания да направимъ, а — деенъ, мощенъ, творчески. Да се интересува и да знае да дири. Бжде ли той такъвъ, ще наиде и добие въ живота знанието, фактитъ, науката. Тогава мозъкътъ не ще е обезсиленъ отъ преучване и неумѣреностъ въ трупане знанията, а ще бжде здравъ и годенъ за работа

Учебниятъ материалъ да се опрости, намали, оразнообрази; да бжде лековъзприемаемъ и лесносмилаемъ за младата детска душа. Не е нужно да се мине по учебника. *Съкратий материала — увеличи времето на занятията възъ* — въ градината, гората, при земеделца, въ фабриката! Тамъ ще гледаме, ще изучаваме, ще беседваме, ще пѣемъ и рисуваме, че можемъ и да поработимъ. Така тукъ детето ще запа-

мети най-леко и най-добре виденото и заученото. Безъ мъжи и тегота. Имамъ опитъ и наблюдения въ това отношение. Слуша се и работи се съ особено внимание и интересъ въ такава време и при такива обстоятелства, напр. при цвѣтята или ручея. Тамъ има услада — не мъжа.

Изведете детето изъ класа! Не го отрупвайте съ книжнина! Не го обременявайте съ материалъ! Избавете го отъ тия мъжи! . . .

А четиритѣ стени? А тѣснитѣ чинове? А тая неподвижностъ, тая прикованостъ, да не смѣе детето, — тоя най-голъмъ палавникъ подъ слънцето, — да не смѣе кракъ и ръка да мръдне? Играта и движението сж стихията на детето. Отнемете ли му свободата да подрипва и потичва, — вие му причинявате не само огорчение, но и мъжи. Може би, тогава детето е най-голъмиятъ окаяникъ. Казахъ го: птиче въ кафезъ. Отнемешъ му свободата — линѣе. Въ детската душа, навѣрно, има много бунтъ и възмута срещу отнета свобода и права. Свобода — волно да лети, права — свободоо да се движи. *Да се движи — за да растне* Дете въ покой е болно, загубено дете. А нашата училищна система иска детето „слушъ да стои,“ прилично, мирно и недвижно.

Горкиятъ мъченикъ! Търпи, мълчи, всичко понася. Но затова пъкъ зле ни се отплаща: свършва рано живота си, или забродва въ живота немилъ-недрагъ хилавакъ и негодникъ.

Да пуснемъ птичето отъ клетката! Каква радостъ ще е то! . . . Литва, припне, па зачурулика! . . . Пуснете детето отъ класа — клетка! Дайте му свобода! Малко на чина да седи! Чиноветѣ сж грабнали много животъ, изкривили сж много гръбнаци, стѣснили сж много гърди. Тѣ сж клециитѣ на училището, въ които се вие и гърчи младото и крехко детско тѣлце. Училището стои право, движещо се, — то е несравнено по-добре. Една беседа на поляната или въ гората е стократно по-полезна отъ точно разработената лекция въ класъ. Ще излѣзвамъ съ децата **ВЪНЪ** по-често, за да имъ дамъ повече въздухъ, по-голъма свобода и движения и по-леко и бързо възприети знания. Затвореностъта и прикованостъта ще избѣгвамъ, — доколкото времето и обстоятелствата позволяватъ, разбира се, за да дамъ по-широкъ просторъ на детския умъ и око.

Стаята е задуха и прахъ. Не стига ни въздухъ, ни слънце. А зиме е и душно, и мръсно. Негде — и не рѣдко — непоносимо. За растящия детски организъмъ това е адъ — мъчилище. Микроби се носятъ, болести никнатъ, смъртъ коси. *Нашето училище не здравѣе, а убива питомѣя си.* Той се мъчи, болѣе и мре . . .

Слънчево училище трѣбва! Съ широко разкрити прозорци. На открито, всрѣдъ въздухъ и при вода. Чистота и прѣснота да го лъха и кжпѣ. Да растне, — не да крѣе въ него

— младото тѣло! *Училище-палатъ трѣбва!* Слънце, пѣсень и радость въ него да се носи! . . .

Хубавъ блѣвъ — красивъ идеалъ.

А до тогава, докато дойде умниятъ човѣкъ — детелюбецъ да го сътвори, до тогава по често и по-често да излизаме навънъ отъ днешното прашно и болно училище. Поне да облекчимъ мъжикѣ на детето! . . .

И умътъ и езикътъ на детето сж тъй живи, както и крачето му. И тѣ не знаятъ покой: тракатъ, действуватъ, работятъ. Излизатъ, влизатъ — въ неспиръ сж. *Детето иска всичко да знае, но и всичко, що знае, иска да ви го каже.* Е, добре! Въ училище ние нито всичко му казваме, нито пъкъ го изслушваме, когато иска нѣщо, което знае, да ни каже.

— Учителю, защо това и това?

— Оставете това сега! Урокъ имаме.

Или нѣщо подобно, отвърне учителятъ и продължава да . . . „работи“.

Ето, това е другъ родъ мъченичество за малкия мъченикъ. Единъ видъ вътрешно, морално мъченичество. Детето не е задоволено — останала е празнота. Душа въ засуха, а не оросена. Искано, а не дадено. Не е етично да ти искатъ, а да не дадешъ. Детето тропа на портата ви — отваряйте му! Мило разтворило е душа си предъ васъ — влѣйте въ нея! Не я оставяйте жадуваща, когато иска да пие, защото не въ радость, а въ страшни мъки е жадниятъ.

Детето иска нѣщо да ни каже, — нали и то творчествува? — а ние го прекъснемъ, спремъ, дори схокаме. Може ли? Лекцията ни ще се опорочи. Пъкъ и трѣбва да се пази редъ и дисциплина. Детето да знае да слуша и мълчи; пасивно всичко да възприема. Да не сподѣля онова, що кипи въ душата му. *Свои* мисли да сподави, чувства да потисне — но да мълчи, да слуша и . . . учи. Още едно мъчение за детето.

Сме въ гората. Спира ни дупка нѣкоя, що води подъ земята. Каква и коя ли може да бжде? Умътъ е въ движение. Има много желаещи да отговорятъ и говорятъ. Но ние ги възпираме и отсичаме;

— На кума лиса.

Спрѣхме работящъ, дирящъ, шракащъ умъ. не задоволехме силно желан е да каже ученикътъ; да каже и покаже, че и той е намѣрилъ, че и той е знае и може. Спрѣхме — жалъ, мъжа причинихме. Не е само това. Грѣшката грѣшка води. Почти всички деца знаятъ нѣщо за „кумата“; искатъ да го кажатъ на учителя и другарчетата си. Въ съзнанието тропатъ спомени, рой мисли се пробуждатъ въ малката глава, хвърчатъ, бръмчатъ, блъскатъ се, да изкокнатъ искатъ, очи заизкрятъ, — единъ чуденъ творчески процесъ съ върши въ душата на детето. *Нѣщо се ражда — иска да се прояви, а ние го . . . убиваме!* Съ едно „мълчете!“ или пъкъ „стойте мирно!, „слу-

шайте!“ и т. н. учителът втиква ножъ въ сърдцето на тая *рожда* въ детската глава — знаннето за „кумата“, чувствата, що неударжимо избуяха и волята да бждатъ изразени. Убихме — мъжа причинихме. Тя засѣда нѣйде въ сърдцето на детето. То е малко, слабо: нѣма право да възрази, да протестира, ни дори да каже, що е въ душата му. И млѣква и млѣчи. Хубавитѣ мисли за „кумата“, силнитѣ чувства и мощната воля сж потиснати и смѣчкани, следователно, възпрѣни да дадатъ резултати. Азъ не говоря за голѣмото престѣпление, що вършимъ въ случая спрѣмо самодейното обучение. Не ще изтъквамъ, че онова, което учителътъ ще *свобици, даде* и пр. на смѣчкналитѣ деца, или, по-добре, на деца съ арестуванъ и обкованъ въ веригитѣ на учителя мозъкъ, ще бжде зле възприето и зле сложено въ душата на детето. *Напрѣпеното — особено следъ насилие — знание не оставя следи въ съзнанието.* То не е сложено нито върху чувството, нито пъкъ е обхванато отъ волята. Силомъ дадено, то не интересува. Ще се движи по повърхността — трайностъ и здравина, следователно, не ще има.

Азъ искамъ да спра вниманието си повече върху другъ процесъ — скритъ, невидимъ и неуловимъ — що става въ такива моменти въ детската душа. Съ своето „млѣчете!“ ние спрѣхме мисли и чувства *чисто детски*, т. е. мисли и чувства, които то си е родило, *негови* си сж. Естествено, тамъ, между стениитѣ на малкия черепъ, реакцията не може да се не яви.

Дето има натискъ, тамъ има *скрита мъжа*, ако не откритъ противопоставка. У нашето дете има първото — скрита мъжа. Силата и дълбочината и ние не познаваме. Тя е въ зависимостъ отъ случая, отъ тона на учителя, темперамента на ученика и пр.

И тукъ чрезъ знание измѣчихме, вмѣсто съ радостъ и сладостъ да го дадемъ.

И така, не пролѣтъ е детинството на детето въ училище. Тѣжна и мрачна есенъ е. Не грѣе слънце въ душа му. Блѣсне ли — бързо смрѣква подъ тѣй наречения *училищенъ режимъ*. Не радостъ — мъжи носи днешното училище за деца и юноши. И затова, — за позоръ на вѣка, — тѣ ни пѣятъ:

„Училище — мѣчилище, учители-мѣчителі! . . .“

Това така не ще бжде. Ще се иде напредъ. *Нѣкога* друго ще е училището. Върѣдъ хубавата и здрава природа, широко, чисто, свѣтло, въ слънце и въздухъ изжпано. Въ него пѣсенъ ще се носи, не стонъ, вопли, ни мъжа. Децата ще се смѣятъ и руменѣятъ. Ще тичатъ, играятъ — ще работятъ и чрезъ труда учатъ. Щастливци — не мѣченици — тамъ ще живѣятъ.

Друго време — *друго* училище . . .

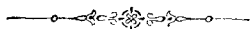
А дотогава? При наличното училище, програма, режимъ,

методи и въобще условия какво да се прави? Да чакаме ли? Или? . . .

Учителят може и трябва да спаси положението. Да облекчи страданията и смекчи мъжикът на малкия мъченик въ училище. *Възможно по-чести и по-трайни излети вън, всрѣдъ живота и природата. По малко време между четиритѣ стени на стаята. Възможно повече движение, разходки, обучение на открито — за повече здраве и бодростъ у детето.* Повече издирване, изследване и беседване върху виденото или откритото — по-малко книжност! *Книгата — следъ работата* — желана помощница, а не жестока мъчителка да бжде! По-голяма свобода, а не ограниченостъ и стѣснителностъ за детето! Свободно да работи, свободно да говори, свободни обноси. Учителъ и ученици равноправни, учителъ и ученици другари да бждатъ. Работейки съ приятностъ и улада, ржка за ржка къмъ свѣтлитѣ върхове на науката да вървятъ . . .

Тогава . . . тогава биха се намалили *големитѣ* мъжи на малкия мъченикъ въ училището.

Тогава — пролѣтъ би било детството.

Зора Млад. Хансъ — Варна.

ТРАГЕДИЯТА НА ДЕТЕТО.

„Отъ паметъ вѣка и до нинѣ най-страшна е трагедията на детето. Изчезна — щетя само, когато и ние се издигнемъ до Христа“.

— Не знамъ нищо по-смислено и по-възпитателно отъ гальовния погледъ на майка и баща, отъ усмивката на учителъ и учителка и отъ милувката на директорска и инспекторска ржка по ученикова главица. Три елемента на обичъ къмъ детето — три златни монети за купуване душевното богатство на детето. И малкиятъ човѣкъ го иска — това тристишие — за да го постави въ основата на всѣка своя пѣсенъ, защото отъ люлката до гроба човѣкъ расте и търси да смуче живителнитѣ сокове отъ околната почва. Ако не му дадемъ на това дете, какво можемъ да искаме стъ него? Нищо! Само ще го мъчимъ и нищо повече! . . . Тѣй като то е герой на най-страшната трагедия въ свѣта. Трагедия, произходяща отъ грѣховетѣ на неговитѣ родители и отъ противоречивитѣ възгледи на възпитателитѣ му . . . — и г-жа лѣкарката ми подаде ржка за сбогомъ, като съ другата натисна дръжката на вратата, и усмихната тжно ми кимна съ глава.

— Значи, сестра Доротея е права, — изустихъ азъ и напуснахъ кабинета, почти тичешкомъ, защото вториятъ звънецъ зовѣше лѣкарката къмъ лекция по хигиена, а мене къмъ урокъ по алгебра.

Това бѣше преди 15 години, въ срѣдата на май.

* * *

Случи се да посетя не за пръвъ пѣтъ манастира Св. Илия въ с. Арбанаси, Търновско, съ единъ агрономъ и две учителки. Тамъ заварихме и училищната лѣкарка д-ръ Н. С., моя преподавателка по хигиена, която бѣ отишла да проучи условията за лѣтна ученишка колония въ селото

Седнали бѣхме подъ манастирската лозница и чакахме да ни се поднесе кафе отъ миловидната послушница Исидора, пораснала тамъ почти отъ люлка. Заведе се разговоръ по поводъ тѣжното и свѣтливото ѝ държание

И тогава чухъ за пръвъ пѣтъ голѣмата истина :

— Отъ памти вѣка и до нинѣ най-страшна е трагедията на детето. Изчезна-ще тя само, когато и ние се издигнемъ до Христа, — каза сестра Доротея — старата калугерка, която замѣстяше при гоститѣ болната егуменка — и стана да ни разведе изъ светата обителъ.

Агрономътъ се подигна и съ тънка злокобна усмивка на опитнитѣ и разочаровани хора издума :

— Отъ нинѣ и до вѣка ще пребжде тя, тая трагедия — и последва другитѣ, а азъ потърихъ нозе следъ тѣхъ и започнахъ да се питамъ: „Какво значи всичко това? Истина ли е? Непоправимо ли е?“

И неусѣтно отъ тогава съмъ станала замислена. И единъ день лѣкарката — която бѣ разумно жена, добра възпитателка и знаеше, че азъ бѣхъ учителска дъщеря, — на излизане отъ часъ по хигиена ми кимна да я последвамъ и ме покани въ кабинета си, за да ме нагости съ много любовъ къмъ детето и съ голѣма вѣра въ бѣдещето на това дете.

На въпроса ѝ, защо съмъ била много умислена, азъ искрено отговорихъ, че не мога да забравя думитѣ на сестра Доротея отъ Арбанаси. И че се старая да разбера: „Истина ли е така, защо е така и може ли да не е така, като се издигнемъ до Христа?“

И тая разумна жена — сега покойница — тогава твърдо ми отговори съ пълно и смислено „да!“

— Поправимо е злото, — започна тя съ гласъ пълненъ съ вѣра и убедителностъ. Само повече грижи и повече благодетъ отъ голѣмия къмъ малкия.

И тя дълго ми говори за трагедията на детето. Показва ми болеститѣ, отъ които децата страдатъ не по своя вина; изброи ми неджзитѣ, които децата спечелватъ отъ лошитѣ условия, и особено се спре на душевнитѣ неджзи.

Тогава я запитахъ :

— Не може ли училището да направи нѣщо за тия „малки мъченици“, както вие наричате децата ?

И тя пакъ ми отговори съ пълно смислено „да!“ и завърши беседата си съ горнитѣ начални думи.

* * *

Може би старата монахиня да е отдавна вече въ съня на вѣчния покой, а и черепътъ ѝ вече да е означенъ съ кръстъ на челото и поставенъ въ монастирската костница; може би върху гроба на разумната лѣкарка да не расте вече нито едно поливано цвѣтенце, забравенъ отъ близки и далечни... но думитѣ имъ, като дѣлата на Христа или Песталоци, не ще умратъ преди мене, а и следъ мене, защото доброто се помни и предава. И защото много пѣти азъ си спомняхъ тѣхнитѣ думи, като нѣщо велико, което даваше отговоръ на много мои въпроси и често ми сочеше най-правия възпитателенъ пѣтъ...

Не отдавна тия думи кѣннаха пакъ въ душата ми. И спомнямъ нѣколко изповѣди, съ които сега искамъ да подсиля повика си къмъ учителството за благодѣтели, прощение и много грижи и ласки къмъ малкия мѣченикъ-дете.

Не искамъ да соча писани работи отъ далечни страни, нито кабинетни трудове на учени педагози. Ще покажа онова, което стана вчера, става и днесъ и ще става у насъ утре—онова, което всѣки може да види.

Въ последния день на учебната година тогава, като прокоба следъ случайнитѣ думи на монахинята, една моя съученичка се самоотрови. А една седмица преди това, — въ горичката, кждето по здравословни причини бѣхъ заставена да ходя — тя ме намѣри и ми се изповѣда:

— Жизнерадостна съмъ, затова все пѣя и лудувамъ, но остана ли сама, искамъ да дойде нѣкой — майка ми или дѣдо ми — и да ми каже, защо баща ми е умрѣлъ много мистериозно, безъ да боледува, и защо чичо ми гостува често у насъ, а мама е вдовица и тжгува отъ това вдовство. Искамъ да дойде нѣкой — класната или директорътъ — и да ми каже, че е убедилъ дѣда да не ме насилва да се женя. Ахъ, какъ гледамъ да свърша учението си и да стана учителка далечъ, далечъ!... И мама ще взема.

Но вмѣсто да дойдатъ класната или директорътъ, настойникътъ или майчината ржка, за да ѝ подпомогнатъ срещу тежката мжка, дойде смъртта.

Учительтъ по руски езикъ я остави на контроленъ изпитъ и, следъ като я изпиталъ, писалъ ѝ единица. Това е било по-силно отъ отрова.

И то стана, не защото учительтъ бѣше лошъ човѣкъ, а защото не е считалъ за свой дългъ да познава душата на възпитаницата си и да внимава за чувствата на тая възпитаница.

Защото детето не умѣе да изкаже и наложи желанията

и старанията си, а възрастният не желае и не се старае да се нагажда по него въ пжтя на възпитанието.

Една възрастна жена-майка преди нѣколко години ми изповѣда следния случай изъ своето детинство:

— Когато бѣхъ дете, собствената ми майка ме много мжчеше. И азъ често мислѣхъ да се обеса, дажа го направихъ: въ III отд. бѣхъ, когато мѣтнахъ примката на шията си. Но единъ день, когато бѣхъ ученичка въ I класъ, стана нѣщо необикновено. Зарадъ една грѣшка майка ми поржча на класната да ме накаже. Какъ само очаквахъ нейния часъ! Но тя влѣзе, мина покрай мене, помилва ме съ ржка по коса, но нищо не ми каза. Отъ тоя день азъ пораснахъ. Мжката вжжци не ме убиваше. Сила и радостъ бѣше за менъ нѣжниятъ погледъ на класната.

Ами да си припомнимъ ли тъкмо тукъ за самотния и немоощенъ мжжъ-дете Жанъ Валжанъ и неговия възпитателъ епископъ Мириель? И за обносцитъ на Ева къмъ Топси отъ книгата на Хенриета Бичеръ-Стоу?

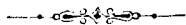
Но тѣ сж писани истини, а азъ соча само ония изъ нашата действителность, за които и мѣсто и време не биха ми стигнали. Затова — само още една дума.

Не отдавна едно училище и една възпитателна система, не само че не сж облекчавали трагедията на възпитаницитѣ си, ами създадоха такава въ една детска душа. И дванадесетъ и половина годишното дете се самоудави.

Защо? Така ли трѣбва? Нима все още ще има учители и училища, нехайни къмъ душата на детето, които да създаватъ трагедии и неджзи въ нея? Стига!

Нека познаваме, за да облекчаваме детската душа! Нека поне въ училището детето получи ласкитѣ и утехитѣ, отъ които е лишено вжжци и срѣдъ обществото! Да оставимъ споменъ за доброто!

Много грижи, не малко ласки и безгранично внимание къмъ малкия човѣкъ - дете, юноша и младежъ! И отъ страна на учители, — па били тѣ забавачи, първоначални, прогимназиални, гимназиални или професори! Нека се издигнемо до Христа!

Д. Миневъ — Търново.

КАКЪ ДА ПОСРЕЩНЕМЪ ПЪРВАЦИТѢ.

Децата отъ задлжителната училищна възраст преживяватъ два кризиса, които съвпадатъ съ двата прехода: единиятъ отъ дома къмъ училището, а другиятъ — отъ първоначалното училище къмъ прогимназията. И двата прехода се съпжтствуватъ съ насилия върху детската личность, поради

което мъчно се понасятъ отъ учащите се и видимата последица отъ които е безспорниятъ фактъ, че голѣмъ брой отъ тѣхъ оставатъ да повтарятъ отдѣлението си, респ. класа си. Очигледенъ е вече фактътъ, че най-много ученици повтарятъ I отд. и I класъ — тъй очебиенъ, че свикнахме да го смѣтаме за нормално явление. Тая именно обичайностъ на поменатия фактъ въ нашия училищенъ животъ ме освобождава отъ задължението да подкрепвамъ мисълта си съ цифрови данни.

А това насилие върху учащите се въ I отд. и I класъ се дължи на рѣзкия обратъ въ развоѣ на децата на тия училищни възрасти, безъ да се държи смѣтка за очертаната вече обичаенъ нормаленъ развоѣ. Децата нѣкакъ неочаквано, рѣзко се изправятъ предъ завой въ своето развитие, безъ да се държи смѣтка както за досегашния му нормаленъ ходъ, тъй и за свободното и естествено проявление на тѣхната природа. Училището, вмѣсто да подпомага и напътва свободното развитие на децата — каквато е неговата задача — започва да насилва. Децата реагиратъ на това насилие съ невнимание и въ резултатъ „изкапватъ като гнили круши“, т. е. оставатъ да повтарятъ отдѣлението или класа си.

И както става винаги, кога е потребно да стоваримъ другиму вината, а себе си да очистимъ, ние, учителитѣ отъ първоначалното училище, викаме противъ дома, а учителитѣ отъ прогимназията викатъ срещу насъ. Ние винимъ и коримъ родителитѣ, задето децата отъ I отд. сж тъй слаби, а колежитѣ отъ прогимназията корятъ насъ, че имъ прашае слаби деца, които като изчистятъ отъ I класъ, работата вече трѣгва по „медъ и масло“.

Праговетѣ на I отд. и I класъ сж тъй високи, че само „щастливцитѣ“ — силни и даровити деца — могатъ да ги прескочатъ: всичко сръдноспособно и слабоспособно, изправено предъ тоя прагъ, пада. Речено друго яче: въ стълбата на училищната възраст, редомъ съ обикновенитѣ стѣпала, има и 2 необичайно високи — едното въ самото начало, а другото на прехода къмъ прогимназията. И веднага предъ въображението ви се рисуватъ сѣнцитѣ на децата, какъ правятъ извънмѣрни усилия да се поематъ на I стѣпало, но то е високо за тѣхнитѣ сили и . . . падатъ! Минатъ ли това мъчително стѣпало, нагоре е лесно: качването на горе върви спокойно и увѣрено. Но ето и второто високо стѣпало! И радостъ и страхъ обзема децата. Радватъ се тѣ, че сж вече въ прогимназията, но . . . но стѣпалото е високо, и тѣ, горкитѣ, падатъ повторно. 50% отъ тѣхъ обикновено тукъ си оставатъ: загубватъ въра въ себе си.

Това ли е задачата на училището? Да обезвърява ли, или въра да буди у младежта? . . .

Като оставямъ настрана въпроса съ „второто стапало“ — той може да бжде предметъ на отдѣлна статия — сега азъ

искамъ да занимая читателя съ оня фалшъ въ нашата училищна практика, който характеризира работата ни съ първацитъ, и който — то се знае — прави това „първо стъпало“ на училищната стълбицата тъй високо и тъй фатално по своитѣ последици.

Още Русо думаше: „Изучете детската природа и пжтищата на нейното свободно проявление и нагодете обучението и възпитанието тъкмо по тия пжтища. Защото всичко, което върви по пжтищата на самата природа, е хубаво . . .“

Много погрѣшно и самоувѣрено се мисли отъ мнозина, че единичко само училището обучава и възпитава и че то, подобно на класическия Робинзонъ, е изолирано на нѣкой самотенъ островъ. А фактическата истина е друга: наредъ съ училището работятъ за подрастващитѣ поколѣния и други още деятели; училището е длъжно да държи смѣтка за тѣхната дейность, постижения и пжтища. Единъ отъ тия сътрудници на училището е дома — домашното училище, което Коменски нарича *майчино*. Къмъ 3 — 4 — г. възраст, обаче, майчиното училище почва да не задоволява децата. Вмѣсто майчината, домашна срѣда, за децата израства друга притегателна сила, която ги увлича и пленява — това е другарската срѣда, улицата. Родителскиятъ домъ и улицата ето дветѣ училища, които децата минаватъ, когато дойде предѣлната училищна възраст и тѣ по силата на закона трѣбва да постъпятъ въ училището. Училището, значи, поема децата, дошли изъ майчиното и уличното училища и се нагърбва да продължи тѣхното дѣло — да продължи започнатия вече развой на детската личность. Училището, очевидно, не е началенъ пунктъ въ развоя на децата, а *междиненъ* — заема трето мѣсто и то следъ дома и другарската срѣда, съ задължението да продължи тѣхното дѣло.

Не подлежи на споръ, че развитието на личността — а и на обществото — върви бавно, стъпка по стъпка, едва уловимо. Тоя пжтъ на развитие е еволюцията, призната отъ науката и неоспорвана отъ нашитѣ ежедневни наблюдения. Нормалното развитие на личността не познава скокове, противи се на насилия. Безспирна еволюция четемъ въ живота на човѣка още отъ раждането му, та дори до последния часъ на живота.

Отъ казаното до тукъ не е мжно да разберемъ, че училището, като поема дѣлото на дома и улицата, не може и не бива да се държи небрежно както къмъ достигнатитѣ тамъ резултати, тъй и спрѣмо следванитѣ пжтища на развитие. А тия пжтища и насоки сж особено важни за насъ, защото сж свободно и естествено проявление на детската природа. Както се знае, при тия степени на обучение и възпитание нѣма нито определена цель, нито програма, нито дори точно определени срѣдства за въздействие. Поради всичко това детската въз-

растъ се проявява такава, каквато си е въ сжщностъ — тласкана едничко само отъ собственитѣ си сили.

Искаме ли, следователно, да разчетемъ детската възрастъ и да разберемъ както нейнитѣ интереси и нужди, а така сжщо и пжтищата на детското развитие, ние сме длъжни да отправимъ вниманието си именно къмъ дома и другарската срѣда, кждето децата отрасватъ, т. е. полагатъ основи на физическия и душевния си развой.

Сторимъ ли това, остава ни следващата подиръ тая констатация стпнка, а именно: да съгласуваме училищната си работа съ изводитѣ и поукиѣ на дома и улицата и то така, че усилията и въздействието на училището да сж продължение на сжщитѣ у дома.

Успѣемъ ли да сторимъ това, т. е. училището да организира въздействието си върху децата тѣй, както ни подсказва тѣхната природа, насилието върху децата само по себе си ще изчезче, „високото стжпало“ ще се изравни съ останалитѣ нормални стжпала, скокътъ ще се премахне, а оттукъ и многото жертви, като прѣка последица отъ загнѣздили се фалшъ, ще се избѣгнатъ.

Прочее, какво бихме могли да се поучимъ отъ дома и улицата, за да внесемъ повече свежестъ въ училищната си практика? Въ що се проявява развой на децата дома и срѣдъ другаритѣ? Въ какви насски се очертава общиятъ тѣлесенъ и душевенъ развой? Какви интереси бихме могли да разчетемъ у децата?

По отношение на тѣлото:

а) Неудържимъ стремежъ къмъ движение. Отъ сутринъ до вечеръ децата на доучил. възрастъ сж въ движение — тичатъ, работятъ съ ржце, движатъ цѣлото си тѣло. Тѣхъ често наричатъ „живакъ“, за да характеризиратъ тая страна на природата имъ. Тѣ по цѣль денъ тичатъ по улицата, площадитѣ, полето, безъ да се боятъ зиме отъ студъ, а лѣте отъ жега. Най-после, капнали отъ умора, лѣгатъ да спятъ, безъ да сж успѣли дори да се донахранятъ — съ коматъ хлѣбъ въ ржка. А много пжти тѣ клюматъ и ядатъ, докле сънътъ надделѣе, и заспиватъ гладни.

б) Ненаситна жажда къмъ игра, т. е. къмъ движение пакъ. Остане ли самѣ детето, започва за играе и така запълва времето си. Събере ли се съ другари, пакъ играе. Въ последния случай игритѣ биватъ колективни. По идея детскитѣ игри сж подражание на ония работи, които вършатъ възрастнитѣ. Тѣй децата, безъ да щатъ, изучаватъ работитѣ на възрастнитѣ и се подготвятъ за живота. Играта е школа за децата. Чрезъ нея тѣ се готвятъ за живота. Поради това тѣ се стремятъ неудържимо къмъ нея. Тя е равноценна на въздуха. Лишени отъ играта, тѣ се „задушаватъ“, както биха се „за-

душили“, ако имъ отнемемъ свободата да дишатъ.

в) Ненаситенъ гладъ. Презъ цѣлия день тѣ сж гладни и затова въ всѣко време на деня носятъ хлѣбъ и ядатъ. Ядатъ всичко и съ чуденъ апетитъ. Обикновено редъ въ яденето си нѣматъ. Едва по сетне подъ влиянието на училищното възпитание тѣ се приучватъ да се хранятъ съ редъ. Тази извънредна потрѣба къмъ храна е лесно обяснима: тѣ трѣбва да посрѣщатъ обилно харчената енергия, а сжщо и да доставляватъ материали за строежа на младия организъмъ.

По отношение на духа:

а) Усилия и стремежъ да се опознае околната срѣда, като първа храна на духа. Още е пеленаче, а отправя едва пробуждащитъ се сътивя къмъ околнитъ предмети, за да ги опознае. Това виждане къмъ всичко, що го окръжава, расте неспирно и се усвѣршенствува. Детскиятъ духъ се пробужда и развива Слабо да се справи правилно съ окръжаващата го срѣда, то често се заблуждава и дава невѣрни обяснения на фактитъ, лже се.

б) Особена жажда къмъ народната приказка. Неспособно да опознае свѣта и да се ориентира въ него, детето проявява особена слабостъ къмъ приказкитъ, като творение на *наивната човѣшка* мисль. Детскитъ приказки му се особено нравятъ; тѣ го просто пленяватъ. Буйната му и неконтролирана отъ опита и разума фантазия тласка неудържимо децата къмъ приказката. Бждете добъръ разказвачъ, и вие ще завладѣете безъ мжка детското сърдце. Хубавата детска приказка, предадена чрезъ устата на майсторъ разказвачъ, действува като хипноза върху децата. Съ нищо друго не бихте могли да подкупите тѣй лесно и сигурно детската душа, както това става съ приказката. Бихме рекли: приказката е тѣй необходима за детския духъ, както е млѣкото за тѣлото на детето. И както истинската майка не смѣе да лиши рожбата си отъ собственото си млѣко, тѣй сжщо не може и не бива да се лиши духа отъ приказката.

в) Играта като потрѣба на духа. Би било погрѣшно и едностранчиво да виждаме въ играта само срѣдство за развоя на тѣлото. Тя еднакво задоволява и духа. Чрезъ нея, както се каза вече, децата възсздаватъ живота; тя е творческа дейность на духа. Поради което тя има грамадно образователно значение за децата, а колективнитъ игри сж и школа за възпитание на младежта.

г) Склоность да моделиратъ и рисуваъ. Още къмъ третата година децата по свой починъ започватъ да играятъ съ глина. Останали свободни, тѣ се завъртатъ около чешмата, дето винаги има калъ, взематъ отъ нея, омѣсватъ я и започватъ работа. Другъ пжтъ майката е мазала съ глина. Децата намѣрватъ омѣсената глина и ето нова работа. Веднажъ

тѣ играятъ на „хлѣбъ“, т. е. изкопаватъ си пещъ въ земята, направятъ си пити и краваи и ги мѣтатъ въ пещъта да се пекатъ. Другъ пжтъ тѣ си правятъ човѣчета, птичета, кучета и др. Това сж продукции на духа.

За отбелѣзване е, че тая дейность на детския духъ никой не подпомага, а напротивъ се потиска отъ родителитѣ. Майкитѣ, щомъ забележатъ, че децата играятъ съ глина, гнѣвятъ се, хокатъ, биятъ, защото обикновено се. изцапватъ. Ала въпрѣки всичко това, децата скоро забравятъ станалото и пакъ се отдаватъ на обичното си творчество.

Все около това време, или малко по-късно у децата се проявява и разположението да рисуватъ, т. е. съ черти и образи да възпроизвеждатъ околната срѣда, да даватъ външенъ образъ, изразъ на онова, що преживѣватъ и що въ даденъ моментъ вълнува душата имъ. Пролѣтъ и лѣте тѣ даватъ изразъ на тая си склонность къмъ образно възсъздаване по портитѣ, оградитѣ, дворнитѣ плочи съ тебеширъ или керемиди, а зиме по вратитѣ и стенигѣ на стаигѣ, поради което често ги наказватъ. Но това не ги спира, защото чрезъ тѣхъ говори приказката.

У нѣкои интелигентни семейства наредъ съ моделирането и рисуването виждаме пробудени и други още стремежи у тѣхнитѣ деца. Тѣ могатъ да декламиратъ стихове, да пишатъ и четатъ дори. Ала всичко това е дѣло на външно внушение, а не личенъ починъ на самитѣ деца. То е особенъ родъ насилие върху децата и, като такова, не представлява интересъ за насъ. Все като насилие трѣбва да таксуваме и усилията на нѣкой родители да научатъ децата си да четатъ и смѣтатъ. Тѣ не сж свободна проява на волно пробуждащия се детски духъ, а на насилие върху него.

Като разчетемъ детската природа въ всичкитѣ ѝ главни отправления, не е мжно за насъ да си начертаемъ и насокигѣ, по които трѣбва да върви училищната работа съ първачитѣ, да опредѣлимъ и характера ѝ.

Щомъ психофизичниятъ развой на децата върви тъй и се очертава въ набелязанитѣ насоки, щомъ отъ друга страна тоя развой не познава скокове, а напротивъ неуклонно следва законитѣ на еволюцията — започналъ отъ люлката, той върви до гробъ безъ състресения, — лесно е вече да отговоримъ, че началната работа съ първачитѣ трѣбва да започне отъ тамъ, дето свършиха домътъ и другарската срѣда, и да се праяви въ посоки, очертани вече при свободното развитие на детето у дома и улицата. Всѣки други пжтъ би билъ неестественъ и повече или по-малко насилие върху децата.

За да очертаемъ конкретно съдържанието на една такава практика, трѣбва да набележимъ следнитѣ точки:

1 Въ начало на учебната година занятията съ първачитѣ ще се водятъ не по предварително написана отъ учи-

теля програма, а съобразно интереситъ на самитъ деца, очертани вече при домашнитъ волни занимания. Учителътъ ще бжде психологъ и, водейки се отъ своя педагогически усѣтъ, ще опредѣля работитъ и заниманията на децата за всѣки часъ. Не мъртвата програма, а будната душа на ученицитъ — ето програмата на учителя за това тъй сждбоносно време за първацитъ

2. Работата съ първацитъ въ тоя периодъ не може и не бива да се командува механично отъ училищния звънецъ. Къмъ него тѣ ще се приспособяватъ постепенно. Работното време не може да бжде 45 м., защото децата не могатъ да издържатъ. Това ще се достигне съ течение на времето и съ възбуждане все повече и повече детскитъ духовни интереси. Чрезъ умѣлото и системно задоволяване и дразнене на тия интереси децата незабелязано ще навлѣзатъ въ установенитъ училищни норми и традиции.

3. По такъвъ начинъ децата ще иматъ достатъчно време да се отдаватъ свободно на естественитъ си стремежи и влѣчения — преди всичко да задоволятъ нагонитъ си къмъ движение и игра, подчертани тъй дебело презъ периода на предучилищната възраст. Или съ други думи: вмѣсто приковани още отъ първия училищенъ день къмъ чиноветъ и командвани само отъ училищния звънецъ, първацитъ ще иматъ достатъчно време и свобода да играятъ, да ходятъ на разходка и пр.

4. Учителътъ ще бжде неотстъпно все при своитъ първаци. Ако е педагогическа нужда всѣки учителъ да живѣе близко съ ученицитъ, неумолимъ педагогически законъ е — учителътъ на първацитъ да бжде всѣки моментъ въ срѣдата имъ и да се грижи за тѣхъ, като сжщинска майка. Той трѣбва да идва първи въ училището, за да ги посрещне и прибере; той трѣбва да си отиде, когато ги изпрати до портата съ напѣтствия — все както прави истинската майка. Въ междуучаията и на обѣдната почивка все така ще прекарва между първацитъ — групирайки ги около себе си като майка. Съ тия семейни отношения учителътъ ще опечели обичта и привързаността на децата и ще се издигне като тѣхна майка. Тѣ отъ своя страна ще се привържатъ къмъ училището и ще го обикнатъ. Ще се освободятъ така сжщо отъ срама и страха, съ които много деца идватъ въ училището.

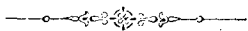
5. И при заниманията на духа ще държимъ яко за детскитъ интереси, проявявани свободно въ предучилищната възраст. А тия интереси бѣха на страната на приказкитъ, свободни беседи за разни предмети и действия въ близката ни околностъ, моделиране, рисуване и пр. Оттукъ ще започнемъ и въ училището. Все съ тая детска храна ще задоволяваме първацитъ, когато дойдатъ въ училището. Съ нея ще ги посрещнемъ. Първитъ ни занимания съ децата, прочее, ще

бждатъ детскитѣ приказки, волни беседи за разни предмети изъ училището, двора и околността, моделиране и рисуване все около приказкитѣ и наблюденията, по-сетне леки детски стихове, пѣсни, гатанки и пр. Ето въ дебели линии програмата ни съ първацитѣ презъ първия месецъ, ето и планътъ ни за работа. Подробноститѣ му не могатъ да се предписватъ. Тѣ ще бждатъ дѣло на самия учителъ и ще иматъ индивидуална окраска. Особено тукъ личността на учителя ще намѣри широко поле за проявление и творчество.

И така презъ първия училищенъ месецъ никакво писане, смѣтане, четене и пр. съ първацитѣ: това е противно на свободно проявилата се детска личностъ. Никакви специални предмети, никаква писана програма! Общи грижи и усилия за подигане духа на първацитѣ и въвеждането имъ въ училищния животъ — ето задачитѣ ни презъ тоя периодъ на учение.

6. За приспособление на първацитѣ къмъ изискванията на училищния редъ ще си служимъ съ примѣра на по-големитѣ ученици — горнитѣ отдѣления и класоветѣ. На тѣхъ ще подражаваме. Днесъ ще ги научимъ на реда за влизане въ часъ, като наблюдаваме другитѣ ученици. Утре по сжщия начинъ ще научатъ да четатъ молитва. Други день — да ставатъ прави при влизане на външно лице, да даватъ знакъ и т. н.

7. Тоя предварителенъ курсъ ще трае единъ месецъ — до 15 X., откогато ще започнатъ системнитѣ учебни занятия по писаната седмична програма и по установенитѣ учебни предмети. Обучението ще се специализира по предмети: четене, смѣтане, предм. учение и др., които единъ по единъ ще се откъснатъ отъ общото досегашно обучение. Училищната работа ще влѣзе въ нормания си видъ и ще усвои установенитѣ отъ училищната традиция форми.

Пант. Пешевски — Църква (Софийско).

ДЕЙНОСТЪ И САМОДЕЙНОСТЪ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО.

Лицето на всички ученици сияе. Цвѣнали устнитѣ имъ. Жизнерадостъ се излъчва отъ всички деца. Приятностъ облъчва учителя.

Бждете увѣрени — дейностъ владѣе при обучението.

Отъ главитѣ на всички ученици, отъ стойката имъ вѣе замисленостъ. Ръчичкитѣ плавно движатъ писалката по тетрадката. Или пъкъ взорътъ е съсредоченъ въ книгата. Душевно движение. Работа навсѣде. И приятна тишина. Сякашъ се намирашъ при поникването и растежа на прелестни цвѣта.

Да. При това обучение владѣе и дейност и самодейност. Край раззеленилитѣ се храсти, край цѣвналитѣ тръни се усмихватѣ и благоухаятъ прелестни теменужки. Дечицата — ученици ги съглеждатѣ и, цѣли въустремѣ и приветна радостъ, протягатѣ ржички къмъ тѣхъ. Усмихватѣ имъ се, цѣлуватѣ ги, миришатѣ ги и подскачатѣ отъ радостъ. По задани задачи отъ учителя разглеждатѣ цвѣтчето, листата, природната обстановка, замислятѣ се, какъ теменужката се е приспособила къмъ тази обстановка. Едни нѣщо мило шепнатѣ на теменужката, други пѣсень ѝ подхващатѣ. И ти чувствувашъ сякашъ, че и дечицата сж прелестни теменужки.

При това обучение блика и дейност и самодейност.

Ржичкитѣ на всички ученици мачкатѣ глина, или пѣкъ лепятѣ и гладятѣ хартия, измѣрватѣ и рендосватѣ дѣсчица, сядятѣ семена, поливатѣ цвѣтя . . . Съ цѣлото си сѣщество тѣ сж предадени на работата. Радостъ и щастие цари всрѣдъ тѣхъ.

Да. Тукъ цари и дейност и самодейност.

*

Понятието дейност обхваща понятието самодейност. Не може да има самодейност при обучението безъ това обучение да е дейно. Само че обучението може да е дейно, безъ да се проявява пълна самодейност. Но обикновено при дейното обучение се проявява и самодейност. Затова, когато се приказва за дейност, може да се подразбира и самодейност. Когато пѣкъ се вижда самодейност при обучението, непременно се проявява и дейност.

*

Опакото, обратната страна на дейността, е бездейността (пасивността).

Учителътъ разказва или пита. Една малка частъ отъ ученицитѣ слуша или дига ржка да отговаря. Друга частъ нѣщо си шушука, нѣкои, уморени, гледатѣ встрани, прозяватѣ се, или побутватѣ, закачатѣ другаритѣ си. Чувствува се, каточели гласътъ на учителя е гласъ въ пустиня.

Бездейностъ владѣе при това обучение.

Чете единъ ученикъ. Другъ следъ него нѣщо гъгне, ужъ чете. Трети монотонно реди дума следъ дума. Учителътъ съ видима досада слуша и поправя. Другитѣ ученици или вперили очи въ читанката безъ да виждатѣ и чуватѣ нѣщо отъ това, що се чете, или си премятатѣ листоветѣ на читанката и се вглеждатѣ въ други четива, или пѣкъ си играятѣ едно съ друго. Всички сж каточели повѣхнали. Лицата имъ като че сж потъмнѣли. Каточели студенъ лѣхъ вѣе.

Бездейностъ лѣха отъ това обучение.

Учителътъ преподава въ разговорна форма.

Задава въпроси следъ въпроси. Нѣкои отъ ученицитѣ дигатѣ ржка, отговарятѣ. Или пѣкъ учителътъ си самъ отго-

варя. Често въпроситѣ съдържатъ и отговори. И така се продължава: кръстосватъ се въпроси и отговори. Опитва се ученикъ да обобщи. Учителътъ подсказва. И пакъ се кръстосватъ въпроси и отговори или отъ ученици, или отъ учителя. Чувствуващъ при това, че разсѣждкѣтъ на мнозинството ученици спи. Сърцето имъ не е засегнато. Досада лѣха отъ детскитѣ лица, отъ стойката имъ... Звънътъ бие, и оживление настѣпва, радостъ блѣсва въ детскитѣ очички.

Бездейността добре се е настанила при това обучение

*

Наистина, при обучението не може да има пълна бездейностъ отъ страна на ученицитѣ и то презъ всичкото време на преподаването. Такова положение не би могли да изтърпятъ нито подвижнитѣ, живитѣ детски същества, нито пѣкъ учителътъ. Все пакъ дейността ще се прояви, понѣкога даже ще обгърне дечицата, ще свѣтнатъ лицата имъ. И самодейностъ може да проблесне и да грѣине отъ детскитѣ души. При все това, щомъ бездейността се настани, тя завладява, тя господствува, тя се чувствува, тя ни обхваща съ мжката и сѣнливостъта.

*

Отдавна се приказва и работи за дейностъ и самодейностъ при обучението. И при все това, бездейността не е напуснала училищата, не е изчезнала отъ тѣхъ. Тя, навѣрно, и нѣма да изчезне отъ съвременитѣ училища. Но единъ безспиренъ устремъ трѣбва да се проявява всрѣдъ насъ, учителитѣ: все повече дейностъ и самодейностъ да вливаме въ обучението.

*

Приказва се и се работи и за трудово обучение, за трудовъ принципъ при обучението, даже за трудово училище.

Трудово училище! Това е съвсемъ друга организация на учебното дѣло при съвсемъ други условия. Такова училище не е и не може да бѣде нито едно отъ реформеннитѣ, опитнитѣ, наименуванитѣ трудови и други такива съвременни училища у насъ, въ Европа или Америка. Може би, то ще бѣде училище на бѣдещето.

Но трудово обучение, трудовъ принципъ при обучението? Това не е ли нѣщо особено? Не е ли нѣщо по-хубаво отъ дейностъ и самодейностъ?

Дейността и самодейността при обучението не отричатъ трудовото обучение и трудовия принципъ, а ги обхващатъ. Чрезъ работа, чрезъ труда дейността и самодейността се имено проявяватъ.

Има вътрешна — душевна дейностъ. Има и външна — тѣлесна, рѣчна дейностъ. Трудовото обучение или трудовиятъ принципъ при обучението, каточели повече обхващатъ вън-

шната дейност. Но никога не трѣбва да се забравя, че при обучението всѣкога външната дейност се придружава съ вжтрешна, душевна дейност.

*

Часъ по четене. Леко наведени детски глави. Ученицитѣ тихичко четатъ. Стремятъ се да запомнятъ четивото въ общи черти. Спиратъ се на непознатитѣ думи, за да си ги обяснятъ отпосле самички едно на друго. Нѣкои вече прочели четивото, обърнали читанката и тихичко го разказватъ.

Всички ученици работятъ. Всички сж самодейни. Чува се тихо четене или разказване, но то е тъй приятно, сякашъ се намирате при цѣвнала липа, пълна съ брѣмчащи пчели, които събиратъ сладкия и ароматиченъ медъ.

Ето ги пакъ тихичко четатъ и обмислятъ, въ колко картини може да се нарисува четивото, какво ще се нарисува въ всѣка картина поотдѣлно. Дигатъ се ржички следъ това. Разказватъ едни деца. Други допълнятъ, доукрасяватъ, като въображаемо рисуватъ картинитѣ. Всички деца сж съсрѣдопочили своето внимание въ работата: даватъ мнение, допълнятъ казаното отъ другитѣ, или пъкъ съ наслаждение съзерцаватъ изтъкващата се картина.

Ученицитѣ работятъ сами. Учителътъ само подпомага тамъ, дето детскитѣ сили не достигатъ. Нѣма непрекъсваеми въпроси отъ учителя. Учителътъ съвсемъ рѣдко се намѣсва въ работата. И то по възможностъ да отговаря на детскитѣ въпроси, а не той да запитва. Ученицитѣ проявяватъ и външна и вжтрешна дейностъ. Учителътъ каточели е бездеенъ зритель. Въ сжщностъ, той всичко преживява заедно съ ученицитѣ, намѣсва се, дето е необходимо това, незабелязано ржководи.

Самодейностъ цари въ този часъ по четене.

Геометрия. Ученицитѣ съ учителътъ сж на полето. Мотиви и тетрадки въ ржцетѣ имъ. Едни ученици съ нѣколко метрова лента, вжже или синджиръ. Последнитѣ измѣрени и разпредѣлени на метри отъ ученицитѣ. Въ ржцетѣ на други колчета.

Трѣбва да се измѣри дадена нива, за да се укаже колко килограма пшеница е нужно, за да се засѣе тя.

Измѣрватъ ученицитѣ. Кога не знаятъ, какъ да постжпатъ, питатъ се единъ другъ. Дето не сж увѣрени, запитватъ учителя. И всички на начертаната скица въ тетрадката отбелязватъ измѣреното. После ще си начертаятъ масштабна скица, ще пресмѣтнатъ лицето на нивата, ще решатъ и задачата.

Всички ученици работятъ. Всички сж увлѣчени въ работата си. Дето е нужно, подпомагатъ си. Когато се спнятъ, търсятъ помощта на учителя. Или пъкъ той незабелязано ги упжтва да преодолѣятъ препятствието.

Дечицата сж оживени. Чувствува се, какъ напрѣгатъ силитъ си, за да завършатъ работата. И какъ блещи отъ цѣлото имъ сжщество напредъка въ работата имъ! Сякашъ чувствуваме растенето на крѣхката пролѣтна тревица.

При това обучение по геометрия цари самодейностъ.

Естествознание. Спомена се вече за теменужката.

Имаме история. Учителътъ разказва плавно, съ съответното чувство и изразъ. Ученицитъ знаятъ, че трѣбва да инсцениратъ, да представятъ историческото събитие. Всички съ затаенъ дѣхъ следятъ разказа на учителя. Нѣкои ученици правятъ навремени бележки. И тишина. Чува се и брѣмченето на муха. Само че въ детскитъ души кипи работа. Това се чете и въ израза на лицето имъ, въ цѣлата имъ стойка. — Учителътъ свършва разказа. Единъ мигъ още ученицитъ сж предадени на съответнитъ мисли и чувства. Следъ това оживено почватъ да инсцениратъ събитието. Нѣкога намиратъ, че трѣбва да излѣзатъ на двора, или на друго мѣсто. — И ето ги, подъ незабелязаното почти ржководство на учителя, представятъ събитието съ увлѣчение, съ неописуема радость, като се упжтватъ единъ други.

Движение, работа, радость, шастие дѣха отъ ученицитъ.

Ученицитъ се упжтватъ да прочетатъ въ читанката или други книги за съответното историческо събитие. И по-после разправятъ на другаритъ си онова, което силно ги е заинтересувало, или което не се е изтъкнало по-рано. Така историческото събитие се разглежда отъ всички страни. — Разбира се, всички картини и други съответни нагледни срѣдства се използватъ. Може и въображаемо изпърво, а после и да се нарисуватъ картинитъ на събитието.

При всичката тази работа цари самодейностъ.

Нѣма защо да се спираме на другитъ учебни предмети на другата училищна работа. Всжде може и трѣбва да цари дейностъ. Почти навсжде може да цари и самодейностъ при обучението и въ нашитъ основни училища.

*

За да има дейностъ и самодейностъ при обучението, разбира се, трѣбва да се използватъ всички съответни нагледни срѣдства. Наблюдателността напълно трѣбва да се проведе. Даже трѣбва да се иска да бжде пълна наблюдателността. И всѣко явление, всѣки предметъ трѣбва да се изучава въ съответната обстановка и при своето развитие. Затова често пжти обучението ще трѣбва да се води на съответното мѣсто, а не въ учебната стая. — Цѣлостното обучение сжщо трѣбва да се проявява напълно. Когато детското внимание и детската дейностъ сж насочени къмъ изучаване на нѣкое събитие или на

нѣкое природно явление, или пъкъ на нѣкой предметъ, трѣбва да се използватъ тѣ всестранно. — Децата сж подвижни, обичатъ играта. Въ играта тѣ сж въ своята обстановка, въ своето царство. Дейността и самодейността при обучението ще се проявятъ и чрезъ играта. Особено презъ първитѣ години децата чрезъ играта трѣбва да се обучаватъ.

*

Малкото дете си играе и едновременно незабележано се учи да ходи. Да се научи да ходи, то преодолява, може би, много по-голѣми мжнотии, отколкото да се научи да чете и пише. Но чрезъ играта, чрезъ тази съответна на детето дейность, то всичко побеждава. И съ радостенъ блѣсъкъ въ очитѣ, съ цвѣнало отъ радостъ детско лице, ходи, пада и пакъ ходи, и ходи все съ все по-смѣла крачка.

Ами какви мжнотии трѣбва да преодолѣе малкото дете, за да се научи да говори. Но при все това, то день следъ день незабележано въ играта и въ съответнитѣ изисквания на живота се научава да говори.

Не сте ли наблюдавали, какъ деца на родители, които се занимаватъ съ книжнина, сами чрезъ игра, работа и помощта на родители, по-възрастни братчета и сестричета се научаватъ, и то за много късо време, да четатъ, да пишатъ, да смѣтатъ, пѣятъ, рисуваатъ и пр.

Трѣбва да се преодоляватъ голѣми мжнотии, но детската самодейность всичко побеждава и незабележано постига възхитителни резултати. Децата си играятъ. Като играятъ, работятъ. Весели, засмѣни, съ цвѣнали лица, цѣли въ движение; или пъкъ вдълбочени въ своя трудъ, отдадени всецѣло на мислитѣ и чувствата си, тѣ живѣятъ своя детски животъ и вършатъ съответната на възрастта и развитието имъ, физическа и умствена работа, проявявана при пълна самодейность. Разбира се, тѣ сж нагледвани. Тѣ сж незабележано ръководени.

Повече дейность, повече самодейность при обучението и все повече животъ ще блика въ училището и все по-голѣми ще бждатъ постигнатитѣ резултати въ всестранното развитие на подрастващитѣ.

Може би, въ далечното бъдеще ще се достигне до положението, щото да не се схваща, да се проявява обикновения животъ на подрастващитѣ до училищния — училище и животъ да се слѣятъ. И при все това, всестранното развитие на младото, на подрастващето поколѣние, да се издига до висота, за която днесъ не можемъ и да мечтаемъ...

Прочее, повече дейность, повече самодейность!

Живко Симеоновъ — Русе.

ОБРАЗОВАТЕЛЕНЪ ПРОЦЕСЪ.

Образователниятъ идеалъ въ разнитѣ епохи на човѣшката история е билъ различенъ. Той се е мѣнилъ съобразно културния напредѣкъ и разбиранията на хората. Въ съгласие съ него училищата въ разнитѣ времена и народи сж си поставяли съответни цели. Днесъ, благодарение на сложния и разнообразенъ животъ и на твърде различнитѣ разбирания на отдѣлни учени, политици, педагози, учители и др., се поставятъ доста различни цели на образованието. Но въ всичкото това разнообразие се долавя общия образователенъ идеалъ, който съвременността си е изработила: *Хармонично развита, дейна и щастлива личностъ, полезна за себе си и за обществото.* Този идеалъ съвременното училище има да догонва. Въ такъвъ духъ трѣбва да бждатъ формулирани и неговитѣ по конкретни цели. Така, негова длъжностъ е да подпомогне правилния тѣлесенъ, умственъ, чувственъ и волевъ развой на ученика (формална цель), като му посочи опита на миналото и като го uvede въ културата, за да може да я разбере и свободно да действа въ нея (материална цель). За постигането на тази цель училището си служи съ редъ дидактически сръдства, конкретизирани въ учебни предмети и помагала. Съ тѣхъ учителятъ си служи, за да предизвика, усили и насочва она процесъ, който се извършва въ душата на ученика презъ времето, когато той расте и се образува. Този процесъ е известенъ въ традиционната дидактика подъ името „учебенъ процесъ“. Обаче новата дидактика го нарича „образователенъ“, като включва въ него промѣнитѣ и развитието, които сж предизвикани не само отъ възприемането на знанията, но и отъ чувственитѣ преживѣлици и волевитѣ импулси. Цельта на моята работа ще бжде да проследя образователния процесъ съ огледъ на тѣзи нови разбирания.

Що е образователенъ процесъ?

Презъ всичкото време, докато трае образованието на човѣка, въ съзнанието му се извършва единъ непрекъснатъ процесъ, едно развитие, едно растене все по-нагоре и по-нагоре. Този процесъ може да се извършва самъ, непринудено, свободно и естествено въ всѣки човѣкъ, но може и да бжде подтикванъ, усилянъ и направляванъ отъ известни съзнателни деятели. Въ единия и въ другия случай неговата сжщностъ е все една. Този непрекъснатъ процесъ, който изглежда цѣлостенъ, въ сжщностъ се състои отъ безкрайна и сложна верига отдѣлни процеси, които се извършватъ сами за себе си, но които си влияятъ единъ на другъ, които текатъ успоредно или последователно, които се дгонватъ, достигатъ или изпреварватъ, а понѣкога и сливатъ. Това е обра-

зователния процесъ въ широкъ смисълъ. Той се покрива въобще съ душевния, па и съ тѣлесния животъ на ученика. Всѣки душевенъ процесъ има своето малко или голѣмо значение за образованието на човѣка, следователно той е и образователенъ. Ходътъ на образователния процесъ е единъ и същъ съ тоя на душевнитѣ процеси въобще. Този ходъ въ психологията е установенъ. Основавайки се на него, въ дидактиката възприематъ, че всѣко знание се възприема, преработва въ съзнанието и добива изразъ, който трѣбва да се прилага до тогава, докато стане навикъ. (Лай) Значи образователниятъ процесъ е душевната работа, която се извършва въ съзнанието на ученика отъ възприемането на известно знание до преобразяването му въ навикъ. Това гледище азъ ще развия по-надолу, като вложа едно по-друго съдържание въ старитѣ понятия

Отъ психологията се знае, че, за да се предизвика единъ какъвъ да е душевенъ процесъ, е нужно раздражение, което може да се породѣ вътрешно въ съзнанието на индивида, като следствие на по-предишна работа, но обикновено това раздражение иде отвънъ и посрѣдствомъ сѣтивата достига до съзнанието. Също така и при образователния процесъ раздражението е потикътъ, който предизвиква по-нататъшната душевна работа. Щомъ е тъй, за дидактиката е твърде важно да опредѣли, кои сж тѣзи дразнителѣ, които сж или могатъ да бждатъ първопричина за образователни процеси. За съжаление, обаче, въ старата дидактика този въпросъ е твърде едностранчиво разрешенъ. Тамъ навсѣкжде се говори, за възприемане на *знания*. А подъ това име се разбира *учебната материя*, събрана въ учебницитѣ по разнитѣ дисциплини, въ нагледнитѣ срѣдства или вложена въ устата на преподавателя. Тази „учебна материя“ се смѣта за достатѣчна, за да предизвика образователнитѣ процеси, които формиратъ ученика. Обаче резултатитѣ на това схващане днесъ явно говорятъ противъ него. Книжниятъ и интелектуалистиченъ характеръ на днешното училище е твърде очебиенъ. Отъ него излизатъ едностранчиво развити личности. Днешното училище си въобразява, че съ уроцитѣ, които задава на ученика, за-владява цѣлото му съзнание и насочва неговото развитие. Нима останалата срѣда, срѣдъ която се движи и живѣе ученикътъ — семейството, другаритѣ, улицата, обществото — не влияе никакъ на неговото развитие? Теоретически никой не оспорва това нѣщо, но на практика всички си затваряме очитѣ и искаме да се самоизлъжемъ, че вършимъ пълна образователна работа. Нека не се чудимъ тогава, че нашитѣ питомци се изплъзватъ отъ ръцетѣ ни и често ставатъ тъкмо противното на онова, което сме желали. Време е вече да се разбере, че ако ние се мъчимъ да изглаждаме ученика само отъ една му страна, другитѣ две сами се изглаждатъ, мимо

нашата воля. Или, съ други думи казано, образователният процесъ се предизвиква отъ всичко, което заобикаля ученика, което има единъ или другъ допиръ съ него отъ цѣлата биологична срѣда, срѣдъ която той живѣе. Образованието, значи, е резултатъ не само на училищното въздействие, но и на всички най-разнообразни въздействия на цѣлокупния животъ върху индивида, изградено, разбира се, върху наследенитѣ и заложени въ него качества. Явно е, че ако днешното училище иска съзнателно да догонва образователния идеалъ и да постига желанни резултати, то трѣбва да организира цѣлата биологична срѣда на ученика. Само така то ще я владѣе и ще я има въ услуга на планомерно образование. Какъ ще стане това нѣщо, е въпросъ още на бъдещето. Моята цель тукъ е да посоча само въ едри черти деятелитѣ — дразнителни, които съзнателно или непредизвикватъ „образователна материя“, за разлика отъ досегашния терминъ „учебна материя“.

Въ нея, преди всичко, ще трѣбва да се включи *семејната срѣда*, отъ кждето ученикътъ дохожда и кждето той прекарва по-голямата частъ отъ своето време. Никой не ще оспори, че общественото положение на семейството, отношението между неговитѣ членове, тѣхнитѣ лични качества, работата имъ, както и отношенията имъ къмъ самото дете се възприематъ по единъ или другъ начинъ отъ него и ставатъ поводъ за размишления, чувства, решения и действия. Щомъ е тъй, би могло значи тази семейна срѣда да се използва за нашитѣ образователни цели. За съжеление, обаче, трѣбва да се констатира, че днесъ това не става. Въ повечето семейства възрастнитѣ членове нѣматъ време да обърнатъ внимание на себе си, или не съзнаватъ, че тѣхния животъ влияе на по-малкитѣ имъ синове, братя и сестри. Или, най-сетне, и да съзнаватъ, не сж подготвени, не знаятъ, какъ да постъпятъ въ даденъ случай и въ неумението си често взематъ неумѣстни и нецелесъобразни мѣрки. Днешното семейство въ повечето случаи въздейства несъзнателно и случайно. А би могло тамъ да надникне нѣкой съзнателенъ и подготвенъ деятель, който да отвори очитѣ, да организира и посочи ясно пътя. Въ това направление у насъ напоследъкъ почнаха да работятъ родителско-учителскитѣ комитети и дружби.

Следъ семейството къмъ образователната материя трѣбва да се причисли така наречената *улица*, като подъ това име се разбира другарската срѣда, игритѣ, скитанията, обществото — съ една дума всичкитѣ дразнителни, съ които детето ще е въ допиръ, когато не е нито въ училище, нито въ дома си. Днесъ много деца, особено въ градоветѣ, разполагатъ съ твърде много време за това нѣщо. Никому не е известно на какви случаи ще попаднатъ тѣ тамъ, какви волни и неволни наблюдения ще извършатъ, на какви въобще дразнителни ще се натъкнатъ. Незабелязано отъ никого, съвсемъ случайно, на

„улицата“ започватъ развитието си хиляди образователни процеси. Тукъ бждещето училище ще има да се справя съ още по-голъми трудности: — Какъ ще може да се организира това голъмо разнообразие отъ случайности, възможно ли е въобще това нѣщо, или ще трѣбва да се ограничаваме само съ едни предохранителни мѣрки?

Най-сетне, дохождаме до единствения съзнателенъ въ днешно време деятель — *училището*. За сега то е единствения организиранъ дразнителъ. Но доколко сполучлива е неговата организация, ни стана ясно още по-рано. Книжната материя, съ която предимно си служи училището, разбира се, не може да се отрече, но явно е, че тя развива главно ума (за да не кажа паметъта), а чувствата и волята оставатъ почти незасегнати. Впрочемъ за това нѣщо говорихъ по-горе. Тукъ има да прибавя още, че въ днешното училище не се опредѣлятъ правилно ролята и значението на учителя. Той се смѣта за *преподавателъ*, проводникъ на знания, наставникъ, ръководителъ, надзирателъ и пр., но въпрѣки това на неговата личностъ не се отдава нуждното значение. Обикновѣнно не се дава голъма цена на това, че самиятъ той е единъ деятель — дразнителъ отъ първа величина. Забравя се, че той съ личностъта си, съ характера си, съ живота си въобще, влияе, т. е. събужда за животъ и прояви ума, чувствата и волята на младия индивидъ. Ако силата на примѣра е неуспорима, то учителътъ може да бжде и е постояненъ, живъ примѣръ на подрастващия. „Оформената и зрѣла личностъ на учителя упражнява постоянно въздействие върху неоформения и незрѣлъ младежъ“. — Това нѣщо трѣбва да се има предвидъ отъ обществото и управниците му, които сж длъжни да направятъ всичко възможно за издигането на учителя като личностъ.

До тукъ разгледахъ първата частъ, началото на образователния процесъ, който въ дидактиката се нарича *възприемане*. Най-важниятъ въпросъ тукъ е тоя за образователната материя, външния деятель, дразнителя, който предизвиква хилядитъ образователни процеси.

Минавамъ къмъ втората частъ на образователния процесъ.

Всичката тази образователна материя, която нахлува въ съзнанието на детето презъ всичките му сѣтива, не остава тамъ само натрупана като нѣкакъвъ складъ, а раздижва интелекта, чувствата и волята му. Почва се *вътрешна преработка*, която може да трае много малко, а може — и твърде много време, въ резултатъ на която наблюденията се подреждатъ, свързватъ, тълкуватъ и разясняватъ — съ една дума — *разбиратъ* (материална страна на образованието). А заедно съ това общото развитие на ученика се тласва крачка напредъ: умътъ разширява своята опитностъ, дълбочина и сила; чувствата се раздвижватъ и облагородяватъ, а волята се подлага на изпитания, които я закаляватъ (формална страна). Теоретически въпросътъ е ясенъ, обаче на практика все още

се върви по пътя на старото интелектуалистично схващане: обръща се главно внимание на създаване свѣтогледъ. Още се върва, че единъ развитъ умъ влѣче следъ себе си развитието на чувствата и волята. Наистина, не може да се оспори, че единъ по-широкъ и форменъ свѣтогледъ е нуженъ на човѣка, но това не ни дава право да пренебрегваме чувствата и волята, защото безъ тѣхъ той никога не би се чувствалъ достатъчно щастливъ. Хармонично развитата личностъ, къмъ която се стреми съвременното училище, се нуждае не само отъ свѣтогледъ, но и отъ повишено настроение, отъ облагородена чувствителностъ, отъ отзивчиво сърдце, а най-вече отъ постояненъ жизненъ поривъ къмъ дейностъ

Въ душата на младежа се почва вътрешенъ процесъ по всички тѣзи линии, предизвиканъ отъ образователната материя. Този процесъ се изразява въ разсѣждане (анализъ, синтезъ, индукция, дедукция, абстракция и детерминация), което ще донесе известенъ изворъ, или въ чувствено преживяване, или, най-сетне, въ едно волево напрежение. Този процесъ, разбира се, е невидимъ за външния наблюдателъ. За него може да сѣди само опитниятъ психологъ и то ако му сѣ известни дразнителитѣ, които сѣ го предизвикали. Тѣкмо отъ това нѣщо страда днешното училище. Психологическата подготовка на учителя е слаба, а организацията на училището дава възможностъ да се държи смѣтка и да се подпомагатъ само ония образователни процеси, които то предизвиква. Явно е, че вътрешнитѣ процеси въ своята голѣма широта оставатъ непроследени отъ никого и, като тѣй, тѣ могатъ да взематъ случайна и често нежелана насока. Така — умътъ, въпрѣки че днешното училище ужъ достатъчно го ангажира, може да направи прибързани и невѣрни заключения. Чувствата могатъ да останатъ незасегнати, или по-често, подмамани отъ временни удоволствия, да получатъ извратено развитие. Най-после, известни неуспѣхи или неприятни чувства могатъ да убиятъ порива къмъ дейностъ или да подтикнатъ детето къмъ лоши постѣпки. — Вътрешната преработка е най-критичния моментъ отъ образователния процесъ, защото отъ този или онзи изводъ, отъ това или онова отнасяне къмъ дадено чувство или волевъ потикъ ще зависи по-нататъшното развитие на процеса. Затова учителятъ тукъ е най-нуженъ. Като сѣщински стражъ, той трѣбва да следи всичко съ будно око. Налага му се да бже достатъчно подготвенъ и достатъчно опитенъ, за да открива навреме, какъвъ ходъ взема вътрешната работа, да се явява на помощъ и измѣня направлението, ако е нужно. Днесъ ние сме твърде далечъ отъ този идеалъ, но наша длъжностъ е да се стремимъ къмъ него. Трѣбва да се направи всичко възможно, за да дойде по-скоро времето, когато училището ще организира и концентрира въ себе си цѣлата биологична срѣда, цѣлия животъ на ученика, за да може да се съчетае отъ една страна спонтанността на образованието и отъ друга — възможността на учителя да проследява обра-

зователния процесъ и съзнателно да му дава тази или онази насока.

Вжтрешната преработка, която, както казахъ и по-рано, може да трае малко, но може и твърде много време, завършва съ изразъ, реакция, действие, което е третата частъ на образователния процесъ — *приложението*. „Знанието“, което ученикътъ е възприелъ и обработилъ, не ще има никаква цена, ако остане скрито вжтре въ него. Неговото истинско значение ще проличи само, когато избие навънъ и намѣри приложение въ живота на ученика. Трѣбва да се усѣти реалността на образованието, ако то е приспособление къмъ живота. Психофизичния растежъ трѣбва вече да се чувства. — Тъкмо това нѣщо става при приложението.

Приложението е оня моментъ отъ образователния процесъ, когато психофизичниятъ растежъ на ученика се външно проявява. Това проявление може да стане въ три направления: умствено, чувствено и волево. Умствениятъ растежъ е на лице, когато, благодарение на обработенитѣ вече знания, индивида може по-лесно да се ориентира и справя съ положението, по-лесно да съобразява и по-вѣрно да заключава. Чувствения растежъ се изразява въ по-дълбоки лични преживявания или вживявания въ чуждитѣ чувства, въ повишено настроение, въ сърдечностъ, въ вълнуване отъ истината и лъжата, отъ доброто и злото, отъ хубавото и грозното. Волевиятъ растежъ пъкъ се проявява въ по-голѣма инициатива и издържливостъ и въ по-сигурни и целесъобразни действия. Растежътъ, за който става дума тукъ, не е само формаленъ, както би се помислило. Напротивъ, той е неразривно свързанъ съ смислена материя, отъ която произтича и която остава притежание на индивида. Лесно може да се разбере, че проявата на този всестраненъ растежъ е всестранна дейностъ. Тъкмо затова въ тази частъ отъ образователния процесъ активниятъ принципъ намира най-голѣмо приложение.

Но най-главното дидактическо значение на приложението е, че посредствомъ него знанието се превръща въ навикъ. А днесъ вече се знае, че само онова знание е пълно притежание на индивида, което се е превърнало въ навикъ. За пояснение на тази мисль ще изложa накратко, какъ въобще се образуватъ навичитѣ у човѣка. Въ психологията е възприето следното:

Всѣко едно дразнене, възприето отъ сѣтивата, преминава презъ нервнитѣ пѣтища и стига до сивото вещество на мозъка. Тамъ става вжтрешната преработка, въ резултатъ на което се възбуждатъ моторнитѣ центрове и се предизвиква движение. Този пѣтъ е съзнателенъ и сравнително бавенъ. Но щомъ едни и сѣщи дразнения се повтарятъ много пѣти, то възбуждението почва да не достига вече до съзнанието, а направо минава отъ сѣтивнитѣ клетки въ моторнитѣ и предизвиква движение, което е несъзнателно, но целесъобразно. Това е навикътъ. Явно е, че навичитѣ сж ценни, защото скж-

сяватъ пътя отъ усѣщанieto до движението, отъ възприемането до израза, а най-важно, защото освобождаватъ съзнанието и то може въ това време да се занимава съ друга работа. Така напр., ораторътъ, за когото говоренето е навикъ, мисли само за съдържанието на своята речъ, не и за формата. Това нѣщо важи за всѣко знание, което може да овладѣе до степенъ на навикъ. Затова, ако искаме да превърнемъ известно знание въ навикъ, трѣбва най-напредъ съзнателно да го възприемемъ, обработимъ и изразимъ и после следъ многократно повторение да го автоматизираме. Само тогава може да се каже, че то е станало плътъ и кръвъ на индивида. *Заключение: конкретната целъ на образованието е да създаде навици, а образователниятъ процесъ не е нищо друго, освенъ процеса, по който се образуватъ тѣ.*

Отъ казаното до тукъ личи, че същественъ признакъ на приложението е упражнението. Обаче тѣзи две понятия не се покриватъ, както се мисли понѣкога. Приложението е самия изразъ, самото приспособление на знанието, което може да бжде и еднократно, а упражнението е повторение на това приспособление. „Главната целъ на упражнението е усвояването, което е различно отъ разбирането. Разбирането е ясностъ на дадено знание въ съзнанието, но то може да изчезне безъ упражнението (повторното приложение). Чрезъ упражнението се засилватъ асоциациитъ на знанието, координирани за извършване на дадено действие и винаги, когато една представа изпъкне въ съзнанието ловко, бърже повлича и другитъ съ себе си. Съ упражнението ученикътъ става владѣтель на знанията си, които се постепенно механизиратъ, превръщатъ се въ привычки. — Упражнението е пътятъ къмъ икономията въ душевния животъ. Човѣкъ не би билъ въ състояние за всичко да мисли, всичко винаги ясно да си представя, ако всичко това чрезъ упражнението не би станало негова плътъ и кръвъ, негова втора природа“. (Д-ръ П. Цоневъ. — Теория и практика на образованието — стр. 240) — Тѣзи думи, които ни сочатъ единствения пътъ на всѣка образователна работа, ни посочватъ въ сѣщото време и единъ отъ важнитъ неджзи на нашето училище. Всѣки непосредственъ работникъ тамъ знае, колко малко време има за упражнения. А освенъ туй, нека си признаемъ, ние, учителитъ, повече сме подготвени за преподаване, отколкото за упражняване.

И тъй въ резюме — образователниятъ процесъ е единъ единственъ процесъ, по който се образуватъ навицитъ. Негови етапи сж *възприемането, вътрешната преработка и приложението*. Но трѣбва да се забележи, че това не сж традиционнитъ формални степени на единъ урокъ, а само вътрешни етапи, презъ които преминава всѣко едно знание. Образователниятъ процесъ е твърде сложенъ и преплетенъ. Въ

даденъ моментъ въ душата на учника може да става възприемане на нѣщо ново, въ сжщото време може да става вътрешна преработка на по рано възприети впечатления, а може да става и приложение на нѣкои преработени знания. И всичко това ще е органически свързано и видимо ще тече цѣлостно. Въ нашата образователна работа въ училището наистина понѣкога ще преобладава възприемането, другъ пътъ — вътрешната преработка, а трети — приложението, но за нѣкакво строго разграничение и дума не може да става. Всѣкога въ нея ще има ел менти и отъ тритѣ нѣща. Днесъ ние сме дошли до знанието, че всѣко възприятие за себе си минава тия етапи на душевния процесъ, но точно кога започва и кога завършва той въ повечето случаи не сме въ състояние още да проследимъ.

Тѣкмо затова наша длъжностъ е да се стремимъ къмъ пълното уясняване на образователния процесъ и къмъ свършенното организиране на образователната работа.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА

ЗА ПРАКТИКАТА

Longum iter est per praecepta,
breve et efficax per exempla.

SENECA.

Молитва за Родината.

Andante sostenuto

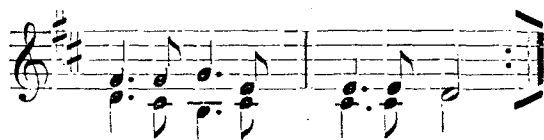
Ул. Д. Симидачиевъ

Бо-же свѣтли, Бо-же мили, краятъ роденъ

за-па-зи подъречи ни, дай ни си-ли

да го пазимъ отъ вра-зи.

Въ него ний сме се родили,
И живѣемъ, и растемъ,
И за него, Боже мили,
Сме готови да умремъ.

Николай Тодоровъ — Сливенъ.

ПРИ „МАРКОВЪ ИЗВОРЪ“.

Октомврий, пъкъ се засмъло синьо небе, пекнало ясно слънце, разхубавѣла шарена гора, сякашъ на пукъ на гизда-веца априль!

Пжтътъ ми вие по красиво корито на занѣмѣла отъ дъл-га суша балканска немирница. И азъ прекосвамъ бродъ следъ бродъ, нѣкога тѣй сърдити, бѣбриви и страшни, като, вмѣсто вода, газя съ шумъ разноцвѣтенъ саванъ отъ прокудени отъ бащинъ домъ листа, намѣрили за мигъ покой върху смъртно легло на рѣката. А тя, отмалѣла и нѣма, премигне болно нѣгде подъ коренака на стара елха и пакъ зашуми глава подъ тжжнитѣ багри на обруменитѣ листа.

Залутанъ въ красивото разнообразие на майката приро-да и заглѣбенъ въ размисълъ върху свещенитѣ ѣ тайни, чухъ далеченъ детски глъчъ и смѣхъ. Спрѣхъ въ очакване да срещна всѣки мигъ безгрижна и весела детска дружина. . . . Но. . . звънливата врѣва започна да се отдалечава и губи, а срещното бърдо едва отеква дружна пѣсень.

— Провикна се зеленъ здравецъ

Изъ гора зелена. . .

Едва сега разбрахъ, че дружината е високо надъ мене и че е насочена къмъ високия скалистъ връхъ, въ чиито поли виеше рѣката.

За мене не остана никакво съмнение, че това сж учени-цитѣ на г. Д., комуто отивахъ да гостувамъ.

Отъ този по-добъръ случай — здраве му кажи! Безъ да мисля много-много, азъ оставихъ пжтя и ударихъ прѣко на горе презъ гората. Това за мене не излѣзе твърде лека ра-бота, ала теглѣше ме хубавата картина на скалистата чука, накичена, средъ зеления здравецъ, и съ живитѣ цвѣта на нашето училище.

Безъ да се отчайвамъ, азъ преминахъ нѣколко стрѣмни гънки на високия хълмъ, като почивахъ на всѣка полянка, която прекосвахъ, вслушвайки се въ детската врѣва, която следвахъ.

Съ сетни сили долазихъ гърба на хълма, отдѣто вече видѣхъ моитѣ приятели.

Тѣ бѣха се покатерили като ярета по чудно хубаво из-ваяна скала, цѣла обрасла съ здравецъ и сладка папратъ, а въ подножието, на китна полянка, учителътъ гласѣше фото-графския си апаратъ.

Вземахъ всички предпазителни мѣрки да остана незабе-лязанъ отъ щастливата дружина и презъ скрити, странични пжтеки доближихъ до нея.

Когато снимката бѣше направена, г. Д. покани малкитѣ

си другари да се събератъ край извора, що струеше студениятъ си води изъ една пукнатина на скалата.

— Не забравяйте, че ние започнахме урокъ, който не сме завършили още, — рече той кротко и седна върху единъ покритъ съ рунтавъ мѣхъ камъкъ, отроненъ отъ скалата и намѣрилъ мѣсто току до извора.

— Учителе, учителе, господинъ учителю, ние се хванахме на басъ съ Божура... нали онова, хе тамъ въ дола, дърво не е череша, а яворъ...

— Череша, череша е, — настояваше Божура.

И ученицитѣ насочиха очи къмъ предмета на спора.

— Ще провѣримъ на самото мѣсто, — успокои спорящиятъ учителъ и натѣргено добави: — Нека приключимъ започнатата работа. А, докато малкитѣ насѣдатъ край него, продължи: — Ще трѣгнемъ следъ това презъ гората по посока на спорното дърво и ще провѣримъ още веднажъ, дали ще можемъ да разпознаемъ децата на гората въ тѣхното есенно облѣкло.

— Всичко, всичко до дребосъка ще разпозна, — настояваше едно палаво момче, въ очитѣ на което се четѣше, че тази работа съвсемъ не го плаше.

— Добре, добре, добре, но нека, преди това, завършимъ съ...

— Крали-Марка, — прибързаха да добавятъ мнозина.

— Господинъ учителю, господинъ учителю, нека, преди да почнемъ, да пийнемъ по малко водича отъ Марковия изворъ, — предложи едно мило момиче, цѣло обкичено съ здравецъ.

— Отлично! — съгласи се учителъ — нека още веднажъ приемъ отъ свежитѣ струи на тази хубава вода въ споменъ на дивния оня юнакъ, чието име е носилъ и ще носи презъ вѣковетѣ този приказенъ изворъ!

Тия думи на учителя създадоха едно особно настроение у децата.

Когато насѣдаха отново край извора, мене се струваше и се убедихъ отпосле въ това, че, съ водата на Марковъ изворъ, тѣхната душа се бѣше напоила и съ вѣрата въ нашата народна мощъ.

Скритъ въ крайнинитѣ на гората, опрѣлъ глава върху мѣхнатата снага на старъ, клонестъ букъ, азъ следѣхъ съ затаенъ дѣхъ непринудения и досущъ свободенъ другарски разговоръ, който ученицитѣ подхванаха съ своя вдѣхновенъ учителъ. Въ тази веща до виртуозностъ беседа величавата фигура на Марка Прилепчанинъ биде възкресена съ всичката сочностъ на нашия народенъ епосъ.

Сладкиятъ ромонъ на Марковъ изворъ, като музикаленъ съпроводъ на този художествено замисленъ и изпълненъ „урокъ“, правѣше картината на отдѣлението възхитителна,

Подъ хубавитѣ чувства, които будѣше въ душата ми тази картина, азъ останахъ въ скривалището си, докато ученицитѣ се разстанатъ на пѣтъ къмъ спорното дърво.

Сега моето положение стана критично, та избързахъ да се открия. Давайки си видъ на човѣкъ, който е вървѣлъ неспирно и затруднено, азъ се показахъ на открито и се запжихъ къмъ извора.

— Ура- ура - ура! изпълни горскитѣ долини на околнитѣ ридове.

И ние се срещнахме и здрависахме като стари приятели.

Въ моя честь ученицитѣ се покатериха отново по дъхавитѣ плещи на „Маркова грамада“, — сега чухъ, че и скалистата чука носѣла името на Марка, — съ настойчивото желание да се фотографиратъ и съ мене.

— Вие и учителятъ ще застанете отъ дветѣ страни на извора, — редѣше едно хубаво момче, което предложи услугитѣ си да направи снимката, та да участвувалъ въ нея и учителятъ му

— Ти, Босилко, като най-голѣмъ юнакъ, — продължаваше да разпорежда сжщото момче, — застани най-горе и влѣзъ въ ботуша на Марка.

Когато снимката бѣше направена, веселата дружина въ надпревара ме въведе въ тайнитѣ на това мѣсто.

— Видѣхте ли, колко е стѣпката му? — питаше единъ.

— Вижте, какъ се е огънала и напукала скалата, — дърпаше ме други.

— Отъ тогава е бликнала и тази вода, — обясняваше трети.

Но времето летѣше.

Съ мое съгласие учителятъ събра отдѣлението около себе си и бавно, сякашъ търсещъ нѣщо загубено, трѣгна къмъ гората.

Ученицитѣ го следваха съ една особна напрегнатостъ, която показваше, че и други пѣтъ сж имали „горско учение“.

— И тѣй да почнемъ отъ това дърво.

— То е „черъ“ габъръ, — отвърна единъ и изброи отликитѣ между тоя и обикновения габъръ.

— Отлично, — потвърди учителятъ и покани отдѣлението да разгледа черния габъръ.

— Господине учителю, ето горска върба — намѣси се други и посочи на единъ наистина хубавъ представителъ на това растение.

Отдѣлението се придвижи до върбата и я разгледа внимателно и съ живъ интересъ.

Тѣй бидоха различни и разгледани маса „горски деца“ въ тѣхната „есенна премѣна“, като се изнасяха за тѣхъ най-разнообразни и интересни данни за стопанското имъ значение — нѣща, каквито и азъ не бѣхъ чувалъ.

И други пжтъ това отдѣление ме е задоволявало съ работата и подготовката си, ала сега, съ тази си *разходка*, която далече не приличаше на обикновенитѣ училищни разходки, правени — ей тъй, нарицало, само за чистъ въздухъ, то ме плени.

Увлѣчени да търсимъ нови и рѣдки горски растения, като не отминавахме дори и тревитѣ, ние, безъ да усѣтимъ, бѣхме стигнали до спорното дърво.

Божура, цѣла залѣна отъ радостъ, ржкоплѣскаше победоносно.

Калинка, — тъй се казваше загубилото баса момиче, — настояваше и отдѣлението се прѣсна да търси яворъ:

— И той, и той, червенѣ на есень, — твърдѣше тя и съ това, сякашъ, искаше да омаловажи успѣха на Божура.

— Тука, тука, — викаше вече една група, намѣрила яворъ, подъ спѣстренитѣ клоне на който се приключи миролюбиво завързания споръ

Когато стигнахме рѣката и децата навлѣзоха въ широкия коларски пжтъ, що води за селото, азъ стиснахъ ржката на учителя и го поздравихъ горещо за всичко, що ми даде тоя день.

— Е... нѣщо твърде обикновено...

— Да, да, но за призвани...

И ние задълбочихме въ разговоръ.

— Преди години, — разказваше той, — бѣхъ на излетъ въ Родопитѣ съ една дружина, между която имаше и единъ чужденецъ, дошълъ наскоро въ България, но привързанъ вече силно къмъ красивата и природа, която не можеше да изхвали. На всѣка стѣпка този интересенъ човѣкъ спираше ту единъ, ту други отъ насъ и питаше за името, за нашето българско име, на всѣко цвѣтенце, на всѣко горско животинче — той не отминаваше нищо безъ да го забележи...

— Буренъ — бубулечка, бубулечка — буренъ... Е, чухъ това, а нѣмате ли думи, *имена*, за тия бурени и бубулечки, — съ очудване и раздраженостъ отвърщахаше той на нашитѣ неизмѣнни отговори. Защото навсѣко цвѣте, за което чужденецътъ ни питаше, ние казвахме буренъ, а на всѣко насѣкомо — бубулечка.

И той укоряваше тази наша небрежностъ.

— На единъ интелигентенъ човѣкъ, — думаше чужденецътъ, — не е простено да не може да разпознава и наименова на езика си обектитѣ, които го заобикалятъ.

— Този неговъ урокъ, — продължи учителятъ, — ме на кара да се замисля. Оттогава насетне се заехъ и сега не само азъ, но и ученицитѣ ми разпознаватъ и наименоватъ и най-незначителната природна тваръ. И знаете ли, че народътъ не е оставилъ нищо отъ онова, що расте и живѣе около му, безъ име. И какви хубави, дори поетични, имена!

И той наброи десетки отъ хубави по-хубави наименования на треви, цвѣта и животни, що красятъ нашитѣ родни поля и гори.

— Прекрасна идея . . .

— И знаете ли, — продължи учителятъ, — колко лесно се справятъ малкитѣ съ това богатство. Веднажъ заинтересувани, тѣ не пропускатъ вече нищо, безъ да го обсебятъ. Азъ започвамъ отъ първо отдѣление. Както видѣхте, тия — посочи ученицитѣ си — вече знаятъ твърде много . . . Ако обичате, проверете ги още веднажъ . . . Надѣя се да ме потвърдятъ.

— А всичко това има голѣма образователна стойностъ...

— Разбира се, тъй се печели една тънка наблюдателностъ, която дава своитѣ отражения и при обучението по другитѣ учебни предмети. При излетитѣ ние започваме да се учимъ още съ първата си стѣпка. Птиче ли се мърне или подхване пѣсень, насѣкомо ли ни мине пжтъ или пѣстро полско цвѣте ни се усмихне, ние трѣбва да *видимъ* и *назовемъ*, а следъ това да кажемъ и що знаемъ за него. Впрочемъ, вие знаете нашитѣ сборки и можете да си представите, какъ сж тѣ търсени и брани въ поля, гори и води . . .

— Да, но всичко това предполага вашата беззаветна привързаностъ къмъ училището и вашата широка и здрава подготовка за службата, въ която сте се влюбили . . .

— Всѣки трѣбва да обича професията си и да се усъвършенствува за нея.

Бѣхъ принуденъ да изнеса предъ идеализма на този милъ човѣкъ, че има негови колеги, които говорятъ на ученицитѣ си за бука, а имъ показватъ джбови клонки. . .

— Допущамъ го, защото съмъ срѣщалъ и такива, които не могатъ да различатъ не звѣниката отъ росена, а овеса отъ пшеницата !

Ние бѣхме влѣзли вече въ селото и трѣбваше да прекъснемъ разговора си, защото ни обградиха селяни, дошли да ме поздравятъ съ благодушното си „добре дошъл“ !

Божилъ Върбановъ — Т.-Пазарджикъ.

ЕДИНЪ ДЕНЪ БЕЗПРОГРАМНО ОБУЧЕНИЕ

(Опитъ за цѣлостно обучение въ IV отдѣление по писане, граматика и рисуване).

І Часъ

Свободно съчинение „Наводнение въ нашето село“.

— Деца, кажете ми, какво нещастие преживѣхме това лѣто ?

Отдѣлението въ мигъ се смѣлча. Всѣко дете сведе надолу очи и се залови въ своитѣ преживѣвания презъ лѣтото.

— Наводнение, наводнение! . . .

— Кой ще разкажи за него? — Нека Мара разкаже: тя разказва много хубаво!

На Мара бузигѣ пламнаха отъ вълнение. Бързо тя се свързе и разказва високо и отмѣрено:

„Това лѣто ние преживѣхме голѣмо нещастие. Селото ни пострада отъ наводнение. Въ този дечъ, който дълго време ще помнимъ, небето отъ сутринята бѣше покрито съ тъмни облаци. Отначало почна да роси бавно. Скоро дъждътъ се усили. Завалѣ и градъ. По улицитѣ протекоха цѣли рѣки. Водата дойде отъ планината. Мостътъ на селската рѣка бѣше завлченъ. Зимницитѣ на всички къщи се напълниха съ вода. Хората много се изплашиха. Издавиха се много добитѣци. Страшно е наводнението! То причини много пакости на хората“.

— И азъ ще разкажа!

— „Ние бѣхме съ татко въ планината“. . .

— Разкажи и ти, Митке!

— „Въ това време азъ пасѣхъ воловетѣ край рѣката“...

Така нѣколко деца разказаха за непосредствено преживѣното отъ тѣхъ събитие. Всѣки разказъ бѣше напоенъ съ дѣха на непосредствена индивидуалност и самостоятелно творчество.

Съ нѣколко общи концентрични въпроси подчертахъ съществения общопреживѣни моменти отъ случката. Така въ общи черти съчинението се пунктира.

— Деца, искамъ да напишете съ моливъ на тѣзи листчета (Давамъ на всѣко дете по едно праздно листче) по едно съчинение за наводнението въ нашето село. Какво заглавие ще поставите?

— Наводнение въ нашето село.

— Добре, всѣки да пише това, което се случило съ него.

Въ продължение на цѣлия часъ децата мълчаливо и бавно изразяваха писмено въ художествена форма преживѣното отъ тѣхъ събитие.

II часъ

Обща роль на сказуемото и подлога въ изречението и връзката имъ съ другитѣ думи въ него.

— Деца, азъ прочетохъ съчиненията, които писахте първия часъ. Искамъ да ви прочета съчинението на Ветка. Но преди това, кой ще ми каже, отъ какво зависи редътъ на мислитѣ въ всѣко съчинение?

— Всѣко съчинение има основна мисль. Редътъ на мислитѣ зависи отъ нея. Основната мисль ни подсказва, какво да говоримъ или пишемъ.

— Коя бѣше основната мисълъ въ нашето съчинение?
— Наводнение въ нашето село. Основната мисълъ се поставя обикновено въ кратка форма за заглавие.

— Да видимъ Ветка направила ли е това?

„Наводнение въ нашето село.

Небето се покри съ тъмни облаци. Загърмѣ много страшно. Следъ малко завалѣ пороенъ дъждъ, примѣсенъ съ градъ. Рѣки отъ вода потекоха по улицитѣ. Азъ бѣхъ съ мама у лелини на гости. Тамъ стояхме, докато дъждътъ превалѣ. Едва недвечеръ си отидохме у дома. Тамъ какво да видимъ! Всичкото бѣше потънало въ вода. Много пакости ни станаха. Страшно е наводнението!“

— Ветка, учителю, е разказала добре. Всичкитѣ ѣ мисли иматъ връзка съ основната мисълъ.

— Кой сж най-важнитѣ думи въ речта? — Глаголитѣ.

— Азъ ще ви напиша на черната дѣска само глаголитѣ отъ съчинението на Ненко:

„Се покри, завалѣ, придойде, напълниха, се събори; се изплашиха“.

· Може ли нѣкой да се сѣти какво е написалъ Ненко?

— Небето се покри съ облаци. Завалѣ дъждъ. Рѣката придойде. Зимницитѣ се напълниха съ вода. Мостътъ се събори. Хората се изплашиха.

— Щомъ казахъ глаголитѣ, за какво се сѣтихте вие?

— За нѣщата или лицата, които вършатъ работата.

Разгледаха се последователно всички изречения. Констатира се, че основата е глагола, отъ който се подразбира, кой върши действието или състоянието.

— Глаголътъ деца, въ изречението се нарича сказуемо, а думичката, която пояснява, кой върши действието или състоянието — подлогъ.

Помислете, хубави ли сж изреченията само съ сказуемо и подлогъ.

— Не сж много ясни. Ние можемъ да ги направимъ по-ясни. — Какъ?

— Като прибавимъ още думи. — Опитайте се! Нека вземемъ първото изречение: Небето се покри съ облаци. Направете това изречение по-ясно.

— Небето се покри съ черни облаци. — Какво прибавихме тукъ? — Думичката „черни“. — Защо? — За да пояснимъ, какви сж облацитѣ.

— Да опитаме съ третото изречение! — Селската рѣка придойде бърже. — Какво прибавихме? — Селската и бърже. — Защо? — За да пояснимъ, коя рѣка е придойшла и какъ е станало това.

— Значи съ една думичка поясняваме подлога, а съ другата?

— Сказуемото. И т. н.

— Какво разбрахме отъ всичко това? Че казуемото и подлогътъ сж най важнитѣ думи въ изречението. — А другитѣ думи? — Тѣ сж за пояснение на подлога или казуемото.

— Нека всѣки да подчертае въ своето съчинение подлога съ една черта, а казуемото — съ две. Защо съ две? — Защото казуемото е по-важна часть въ изречението отъ подлога.

— Ами другитѣ думички? Нека почертаемъ съ чертичка думичкитѣ, които се отнасятъ за подлога, а съ лжкатушна — думичкитѣ, които се отнасятъ за казуемото.

III часъ.

Рисуване на картинки, наблюдавани презъ време на наводнението.

— Този часъ ще имаме рисуване. Какво искате да рисуваме? — Да си нарисуваме нѣщо за наводнението. Напр., какво?

— Азъ ще нарисувамъ разрушения мостъ!

— Азъ пъкъ ще нарисувамъ нашата кѣща, която се събори

Всѣко дете се надпреварваше да каже, какво ще рисува. Всѣко желание бѣше свързано съ непосредствено наблюдаваното и преживѣното, което децата имаха вече случай да изложатъ писмено въ значително художествена форма.

Четкитѣ на малкитѣ художници се турнаха въ работа. Акварелнитѣ бои бавно изобразяваха на рисувателния листъ онова, което тѣ спонтанно овладѣ детското въображение.

На края на часа всѣко дете имаше нарисувана картинка за наводнението, обградена съ сполучливо нарисувана рамка.

IV часъ

Поправка на съчинението „Наводнението въ нашето село“.

— Този часъ ще си поправимъ съчинението, което писахме първия часъ.

— Охо! това е лесно, обади се бързореката Слава. Ние знаемъ основната мисль, казуемата и реда на мислитѣ.

— Ще направимъ изреченията по-ясни, като прибавимъ думички, които ще поясняватъ подлога или казуемото, допълни Николай.

— Вие ме изпреварихте?

— Ехъ, нали учихме вече за това!

— Азъ ще ви раздамъ листчетата, на които писахте миналия часъ. Сега отново ще напишете сжщото съчинение, но

ще внимавате всички изречения да бждатъ ясни и да иматъ връзка съ основната мисълъ. Ето ви по едно чисто листче.

Децата усърдно се заловиха за работа и заработиха така до края на часа.

У часъ

Продължение.

Въ междучасието успѣхъ да прегледамъ съчиненията на всички деца и да поправа грѣшкитѣ. Това стана бърже и лесно благодарение на това, че изобщо грѣшкитѣ бѣха малко и незначителни.

— Азъ прегледахъ отново вашитѣ съчинения. Почти, всички сте ги написали правилно. Грѣшкитѣ поправихъ съ червено мастило. Извадете си общитѣ тетрадки. Всѣки ще си напише правилно съ моливъ по 3 пжти всѣка думичка, която е сгрѣшилъ въ съчинението! Създадохъ се нови импулси за работа.

— Свършихте вече, нали? Деца, поправенитѣ съчинения ще си препишемъ съ мастило въ малкитѣ тетрадки. Но азъ искамъ въ нашитѣ съчинения да има не само написани картинки, но — и рисувани. Сѣтете се какво трѣбва да направимъ!

— Ще си изрѣжимъ рисункитѣ, които рисувахме миналия часъ и ще ги залепимъ въ тетрадкитѣ.

— Но нашитѣ рисунки сж много голѣми. Нѣма да стоятъ хубаво въ тетрадкитѣ.

Деца, у васъ ще си нарисувате картинкитѣ въ по-малкъ размѣръ и ще ги изрѣжите отъ рисув. листъ.

Утре ще препишете съчинението въ чиститѣ тетрадки, ще си залепите картинкитѣ, кждето трѣбва.

— Много хубаво ще стане съчинението, сжщо като въ читанка, учителю!

— Азъ ще си нарисувамъ около него и рамката . . .

Утре ще продължимъ работата

Така премина единъ день отъ многото школски дни, пъленъ съ радостъ, самотворчество и ентузиазъмъ. Самитѣ деца, огрънни отъ топлотата на естествения имъ нагонъ къмъ дейность, недвусмислено ми подказаха, че този день на цѣлостно обучение посади въ тѣхнитѣ малки сърдца голѣмитѣ благоуханни цвѣта на смисления самопроизволенъ трудъ и ползата отъ него.

Борисъ Илиевъ — с. Коиловци (Никополско)

ОРАНЪ И СЪИТБА.

(Предметно учение въ II отд.)

Въ началото на ноемврий сме. Времето е топло и хубаво. Предстои ми разработка на лекция — „оранъ и сѣитба“. Отивамъ на училище следъ обѣдъ и мисля, кжде да излѣземъ и наблюдаваме. Въ селото ни е сѣитбения сезонъ. Ученицитѣ се приближаватъ до менъ и поздравляватъ съ добъръ день. Спирамъ при една групичка отъ моето отдѣление и питамъ, на кого татко му сѣе близко до село.

— Нашитѣ сѣятъ при дветѣ могили съ две рала, обажда се Нако.

— Господинъ учителю, да излѣземъ на полето и тамъ да учимъ, добавя глезено Здравка

— Да излѣземъ, да излѣземъ, подържатъ останалитѣ.

— Добре, деца, да излѣземъ на полето и видимъ, какъ оратъ и сѣятъ бацитѣ ви.

Нареждаме се и тръгваме. Изъ пѣтя децата говорятъ тихо. Минавайки край кооперацията, питомцитѣ ми съглеждатъ единъ уредъ и се запитватъ, какво е това.

— Нима не знаете, за какво служи този уредъ?

— Нашитѣ го вземаха онзи день, разказва Станка. Напълнятъ го съ жито, изсипятъ отгоре му единъ прахъ и въртятъ, за да се смѣси житото и праха. Това жито после изсипаха въ човалъ и го закараха на нивата да сѣятъ.

— Да, това е уредъ, въ който смѣсватъ житото съ единъ прахъ — „Порзолъ“. А знаете ли, защо го смѣсватъ?

— Дѣдо казва, че като го смѣсятъ съ тоя прахъ, нѣма да има главня.

— Ние пкъ михме житото съ вода и синъ камъкъ, за да нѣма главня — добави другъ.

На край село сме. Виждатъ се много орачи.

— Ето нашитѣ, провиква се Нако и посочи. Отиваме при „тѣхнитѣ“. Единъ отъ орачитѣ мѣри по десетъ крачки отъ дветѣ страни на нивата, поставя знакове и изкарва една бразда.

— На Нако братъ му забрезни една леха, а баща му ще сѣе.

Пристигаме и се здрависваме съ орачитѣ.

— Сѣемъ, учителю, макаръ че е сухо, па каквото ще да става. Пкъ и то е Божа работа, ама нали се страхуваме...

— Хвърли житото и го зарини, па се не страхувай. Може би, скоро ще има дъждъ. Всѣки день се облачи.

Държи той съ лѣвата ржка крината, а съ дѣсната взема бърже жито и хвърля изъ лехата. Като настѣя, почнаха да оратъ. Гледахме, какъ дървеното рало пори земята и заравя житото.

На съседната нива орачътъ вързваше една дъска. Загледахъ го. Цвѣтко веднага ми заобяснява, че тоя връзва дъската, за да влачи. — „Ей тамъ она, дето е стъпилъ на дъска и се вози следъ воловетъ, влачи“.

— А защо влачатъ ?

— За да бжде равна нивата, защото може да жънатъ съ машина — жътварка, а тя не може да върви, щомъ има буци. Пъкъ и да се дозарине всичкото зърно.

Следъ като разгледахме ралото и работата му, ние се сбoguвахме и тръгнахме покрай нивитъ, за да видимъ и други орачи. Вървимъ по направление къмъ шосето. Децата разпразвахъ, кой ходилъ съ баща си да сѣе, кой спалъ на нивата и др. Видѣхме кооперативната нива. Тамъ бучѣше тракторъ. Ученицитъ устремиха погледъ натамъ. Пожелаха да видятъ, какъ оре той. Като приближихме, предупреждавамъ да гледатъ отъ далечъ и да се пазятъ.

Разгледахме го. Той влачѣше четири плуга. Децата го придружиха до другия край на нивата. При завръщането започнаха да разпразятъ, че плуговетъ орѣли дълбоко, обръщали хубаво земята, било много чисто, пъкъ и орача се возѣлъ. Позволихъ имъ да си изложатъ свободно впечатленията. Машинистътъ после ни обясни, че, щомъ изоратъ, ще разбиятъ бучитъ съ валяка, ще засѣятъ и житото ще заринатъ съ грапата. При тия буци и при такава суша било трудно, но щѣли да опитатъ и засѣятъ съ редосѣялката. Пожелахме, кога сѣятъ, да ни съобщатъ, за да разгледаме и нея.

Попитахъ, виждали ли сж грапа, валякъ и редосѣялка.

Цвѣтко веднага съобщи, че имали грапа: тя служела да разбиватъ буци и, кога е изорана нивата, направо да засѣятъ и съ нея да заринатъ житото. Валякъ имало единъ: тоя на кооперацията. Но всички хора го вземали и съ него разбивали буци. Обадиha се и други — много имали грапи и всички виждали валяка.

— Ами редосѣялката ?

Всички я виждали. Нѣкои сѣли миналата и по-миналата година съ нея. Здравко щѣлъ да ми обясни, какъ работи тя, и частитъ ѝ знаелъ даже.

Оттеглихме се на полето. Насѣдахме на купъ. Пожелахъ да повторятъ всичко говорено и видѣно. Изказаха се много ученици. Казвамъ имъ, че тѣхнитъ другарчета въ града не знаятъ, какъ се оре и сѣе. И какъ бихме могли да имъ съобщимъ.

— Като имъ пишемъ, г-нъ учителю.

— Да си стѣкнимъ пакъ едно разказче и по писане да го напишемъ като по-рано, важно и съ свѣтнаи очички добави Веска.

Бързо и съ малка помощъ „стѣкнихме“ разказчето !

„Житото сѣмъ есенъ. Нѣколко дена по-рано го смѣсваме съ „Порзолъ“ или миемъ съ синъ камъкъ, за да нѣма главня. Нашиятъ хора оратъ и заравятъ сѣитбата повече съ дървено рало. Сѣятъ съ ржка. Отъ миналата година почнаха да оратъ и съ тракторъ. Той влачи по 3 — 4 плуга. Оре дълбоко и чисто. Много хора сѣятъ и съ редосѣялката. Съ машини се работи по-добре“.

Време е вече да си ходимъ. Изъ пѣтя слушамъ, какъ децата правятъ сравнение между ралото, ржката, плуга и машината. И си спомнямъ една приказка за първото рало и първото засѣване, четена преди 6—7 години въ една притурка на сп. „Земедѣлска практика“. Нужно е да си я припомнимъ и разправа. Тя е „въ връзка съ ученото“. Но това въ следния часъ по предметно учение.

Разгледахме много нѣща. Децата се изказаха достатъчно, намѣрихме материалъ за моделиране, рисуване, писане и др. Така, щомъ като времето позволява, по-добре се изучаватъ предметитъ и явленията — въ мѣстата, дето сж и дето ставатъ. Децата сж весели, свободни и самодейни. Учителътъ намира достатъчно поводи и мѣсто да поправа и допълня. И не се чувствува мъжа и досада.

Т. К. Новаковъ.

УРОКЪ ПО ХИГИЕНА.

Началото на учебната година. Първитъ училищни дни. Седмичната програма още не е установена.

Децата ме питатъ:

— Господинъ учителю, утре първия часъ какво ще имаме?

— Утре, деца, първия часъ ще имаме *урокъ по измиване*.

Децата недоумяватъ, очудватъ се и сами се питатъ:

— Какъвъ ще бжде този урокъ?.. — Урокъ по измиване, повтарямъ азъ. Ще се научимъ, какъ да си измиваме ржцетъ и лицето.

— А кжде ще научимъ това, — питатъ децата.

— Кажете вие, деца, кжде мислите, че ще го научимъ най-добре този урокъ? — Тукъ въ училище, — обажда се Милка,

— На чиноветъ ли, питамъ азъ. Детето се сконфуза. Вижда, че отговорътъ му не е вѣренъ. — Не, не, на Крива (рѣка, която минава край село) — досѣщатъ се нѣкой деца.

Така. Този урокъ ще научимъ най-добре на рѣката.

— А я помислете не ще ли ни трѣбва нѣщо? — Ще ни трѣбватъ кърпи за избърсване. Друго? — И сапунъ. Така. Тогава поискайте отъ майкитъ си такива и елате утре съ тѣхъ.

*

На другата сутринъ децата ме посрещатъ необикновено настроени. Тѣ сж послушни и весели. Зеръ необикновень

урокъ ще имаме. Тръгваме. По пжтя разговорътъ ни бѣше все около това, кой, какъ, ꙗкже се миѣ сутринъ и презъ деня . . .

Стигнахме скоро, защото рѣката минава близу надъ самото село. Чрезъ взаимни разсѣждения и съгласие избрахме такова мѣсто, което е чисто и удобно.

Деца та не искаха да чакатъ да имъ посочвамъ, какъ трѣбва да се миятъ.

— Ние знаемъ, — думаха тѣ. Добре, почнете тогава, отвърщамъ азъ. Всички се заловиха веднага за работа. Наблюдавамъ ги. Почти всички се миятъ не тъй, както трѣбва: едни забравиха да се миятъ съ сапунъ, защото никога не сж се мили съ такъвъ; други насапунисваха само долнята частъ на ржцетѣ си, безъ да си разкопчаватъ ржкавитѣ; трети си измива лицето, като се задоволиха само да плѣснатъ две-три шепи вода върху предната му частъ, безъ да засѣгнатъ ушитѣ и врата и пр. И всѣко „измито“ дете, като считаше, че добре е извършило тази работа, идваше при менъ и съ доволство ми се обаждаше: „Ето азъ се измивъ, г-нъ у-лю.“

Следъ като всички деца самички свършиха „урокътъ“ си по измиване, защото тѣ така искаха, следъ това го почнахме заедно.

— Деца, видѣхъ, какъ се измивате. Сега ще се научимъ още по-добре да вършимъ това. Нека да дойде Петърчо при менъ! Обърни се, Петърчо, и посочи ржцетѣ къмъ другаритѣ си. — Добре ли сж измити? — Не сж добре измити. — Защо? — Защото или не ги е насапунисалъ, или пѣкъ малко ги е търкалъ. — Така.

— Но я си запретни, Петърчо, ржкава на едната ржка до лакътя. — Колко е нечиста! — обаждатъ се деца.

— Но тя може да стане чиста. Какъ? — Като я измие съ вода и сапунъ.

— Да дойде Добри! Приближете и вижте ушитѣ на Добри! Добре ли сж измити? — Не сж. — Е тогава? Трѣбва не само отпредъ лицето да измиваме, но трѣбва да измиваме и ушитѣ.

— А я вижте врата! — Сжщо нечистъ. — Но какъ ще го измиемъ, за да не изцапаме ризата? Трѣбва да я разкопчаваме и запретваме. Така. А за да стане това по лесно, какво трѣбва да направимъ по-рано? — Трѣбва да си хвърлимъ горната дреха.

Нека сега единъ да повтори, какво трѣбва да направимъ, преди да почнемъ да се миемъ!

— Еленка! — Единъ пѣкъ да направи това, т. е. нека се приготви за миене! Илко! Детето си хвърля горната дреха, остава по ризка. Запретва си следъ това ржкавитѣ до лактитѣ и ризата край шията.

— А какъ мислите, кое трѣбва да измиемъ по-напредъ —

ржцетъ или лицето? — Ржцетъ. Трѣбва съ чисти ржце да си измиемъ лицето. Добре, но по сухи ржце сапунътъ пѣни ли се? — Не. — Е тогава, какво трѣбва да направимъ. Трѣбва най-напредъ да си намокримъ добре ржцетъ и следъ това да ги насапунисаме. — Така. Нека сега Илко да направи това, а ние ще гледаме!.. Следъ ржцетъ намокряме лицето, уши-тѣ и врата, насапунисваме ги и ги измиваме.

— Направи и това Илко! Така. Хайде сега всички да си измиемъ ржцетъ до лактитѣ!.. Така. Сега пъкъ лицето! — Рилке, забрави да насапунисашъ врата. Петърчо, търкай повече шията!..

— Избършете се съ кърпичкитѣ си! — Какво ще направимъ следъ това кърпичкитѣ? — Ще ги простремъ да изсъхнатъ. Това ще направите въ кѣщи. Сега турете ги съ сапунчетата въ торбичкитѣ си.

— А за да бждатъ кърпичкитѣ чисти, какво трѣбва да се правятъ? — Трѣбва всѣка седмица да се изпиратъ. Достатъчно.

Утре сутринята ще дойдемъ заедно да се измиемъ пакъ тукъ.

Сега да си отиваме!

*

Много работи искаме отъ децата да вършатъ, безъ да сме имъ посочили, какъ да ги вършатъ. Нашитѣ ученици не умѣтъ да се измиватъ. Трѣбва да имъ посочимъ това и ги упражнимъ и то не словестно, а нагледно, — по единъ деенъ пжтъ.

Есень

Умѣрено бавно.

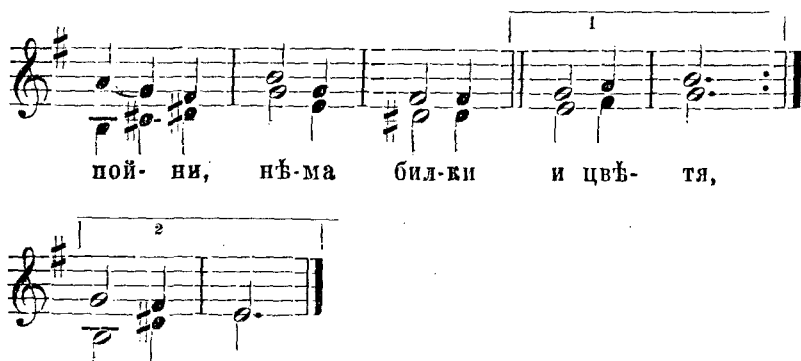
Ал. Д. Симидчиевъ

Нѣ-ма дни-тѣ лѣт-ни, знойни, вредъ по-

ле-то о-пус-тѣ, нѣ-ма птички сладко-

И лазурень сводъ небесень Усланени, въвъ гората
 Вредъ покрить е съсъ мъгли. Капятъ жълтитъ листа.
 Нѣма радость, нѣма пѣсень — И наваяватъ на душата
 Непрестанно дъждъ вали . . . Горестъ, скръбъ и тегота.

Трайко Симеоновъ

Есенна пѣсень

Бавно.

Ял. Д. Симиѣчиевъ

Приплакватъ горски усон,
 Приплакватъ равни градинки
 За скъпи гоститѣ свои;
 За чудни птички — горкинки.

Н. Моневъ

Много здраве.

Умѣрено.

Кир. Т. Чешмеджиевъ

Много здравѣ ластовичке
 Много здравѣ и лекъ пжтъ,
 Вижъ в'небето колко птички
 Все къмъ югъ, къмъ югъ летятъ

Голи в'пѣска тѣ скачатъ
 И се кжпятъ всѣки день,
 На камилитѣ се качатъ
 И не ги гълчатъ катъ менъ...

Ахъ, тамъ малкитѣ маймунки
 По цѣль день ядатъ фурми,
 Тамъ арапчага съ кратунки
 Ходятъ дето щатъ сами;

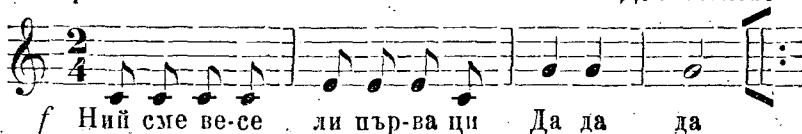
Ехъ, защо не бѣхъ азъ птичка
 Па да литна в'оня край,
 Че да видишъ, ластовичке,
 Какъ тогава се играй!

Ранъ-Босилекъ

Маршъ на първацитѣ

Маршъ

Д. Николовъ

Ще четеме и ще пишемъ — да! да! да!
 ще рисуваме с'бончки — « « « (2)

Нѣма вече да се сърдимъ — не! не! не!
 нито даже за бонбонче « « «

Д. Николовъ

Ученишки маршъ

Маршъ

Д. Николовъ

На земята наша
 надеждата сме ний:
 О! мила родино,
 ти вѣра не губи { 2

Елинъ Пелинъ.

Школенъ звѣнъ

Бързо

Д. Николовъ

Звѣнъ звѣнъ звѣнъ звѣнъ звѣнъ звѣнъ звѣнъ Е-то чуй се школ-ни звѣнъ

азъ съмъ чистъ и о-мѣтъ тръгвамъ ве-сѣлъ и за-смѣнъ

тръгвамъ ве-сѣлъ и за-смѣнъ

Д. Николовъ

Сираще

Бавно

Д. Николовъ

р Ний си-ра-че бед-но и-ма-ме дру-

гар-че и за не-го всяч-ки

ще се гри-жимъ с'ра-достъ

Сълзи му горчиви
 Ний ще пресушиме,
 С'обичъ, нѣжностъ братска
 Ще го утѣшиме.

Д. Николовъ

Т. Вирановъ

ФИЗИЧЕСКИ И ХИМИЧЕСКИ ЯВЛЕНИЯ*)

Трети учебенъ день е. Отъ вратитѣ на учебнитѣ стаи се виждатъ китки детски глави, които съ любопитни погледи търсятъ да видятъ, кой учителъ ще влѣзне въ класа имъ. Бившитѣ второкласници, струпани предъ прага на новата си третокласна учебна стая, сж въ пълно очакванѣ. — „Директорътъ!“ извика първиятъ, който ме видѣ; четиритѣ чина тежко изпрѣщѣха, и палавцитѣ средъ облаци прахъ застанаха по мѣстата си.

Два деня все правилници се четатъ и за длѣжности се приказва. Любопитно втрещенитѣ очи следятъ всѣко мое движение и сж готови да се отдадатъ на безразличие, ако видятъ, че започва ново четене на моралъ.

— Вземете си шапкитѣ и излѣзте вънъ!

Глухо изпѣскаха наново чиноветѣ, и нѣколко калпака изхвъркнаха отъ класната стая преди собственицитѣ си...

Прехвърлихме шосето и се спрѣхме на малката полянка предъ чешмата. Ученицитѣ се побутватъ и шушукатъ, води се споръ върху предмета на нашия излетъ. „Гимнастика ще ни предава“, казватъ едни. „Не, не ще е гимнастика“ се обаждатъ други, и любопитни погледи се насочватъ къмъ менъ.

— Тази година ще ви преподавамъ естествена история, искамъ, обаче, да видя какво сте учили до сега по този предметъ и да си опредѣлимъ какво ще учимъ тази година.

Спомняте ли си какво учихте по естествена история въ първи класъ?

— Учихме за животнитѣ и растенията, г-нъ учителю.

— Ами какво учихте миналата година?

— И така, вие сте учили за животнитѣ, за растенията,

*) Обикновено явление у насъ е, третокласницитѣ да не знаятъ, че физиката и химията сж естествознание. Още въ първия си встъпителенъ урокъ учителитѣ започватъ да говорятъ за природа, тѣло, явления и пр., като за нѣща съвършено нови.

Свършилиятъ трети класъ юноша скоро забравя онова, което е училъ на физика и химия, защото смѣта, че явленията ставатъ само въ класната стая, въ епруветкитѣ и ретортитѣ.

Нашиятъ ученикъ, бждащъ земеделецъ, трѣбва да разбере, че полето средъ което той работи и живѣе, е една голѣма физическа и химическа лаборатория. Въ дървеното оґало, плуга, трактора, диканята, вършачката и пр. при оране, водене камъни, каране кола и пр. то трѣбва да вижда и чувствува физическитѣ закони, трѣбва да намира приложение на лостоветѣ, равновесието, центробѣжната и центростремителна сили, електричеството и пр. При торенето на нивитѣ, подготовката на тора, хрзненето на добитъка, употребление на гориво въ печки, машини и пр. той трѣбва да вижда и чувствува химическитѣ явления и закони.

устройството и хигиената на нашето тѣло, учили сте сжщо така, какъ и отъ какво е направена земята.

— Какъ можемъ да наречемъ още тая тревица?

— Растение.

— Можемъ да кажемъ още, че тя е нѣщо — предметъ.

— Ами това камъче, това дърво, онази крава?

— Всички тѣхъ съ едно име наричаме предмети или нѣща.

— Всѣки да си намисли по единъ предметъ! Казвайте сега, както сте наредени, имената на предметитѣ, които сте намислили!

— Моливъ, тетрадка, камъкъ, сливи, земно кълбо и пр.

— Всички предмети можемъ ли да изброимъ, можемъ ли да ги знаемъ?

— Какво образуватъ всички предмети, които ние знаемъ или не знаемъ?

— Природата.

— Коя наука изучава природата?

— Естествената история или природознанието.

— Такива ли бѣха предметитѣ, които сега сж около насъ, когато презъ пролѣтѣта идвахме тукъ да мѣримъ ниви? Какво станаха зеленитѣ житни стебълца? Вижте царицата въ онази низа, каква е станала! Ами слънчогледа? Погледнете сега мазилката на кантона! Такава ли бѣше тя? Преди две години и вие не бѣхте такива, каквито сте сега, нали?

И така, какво забелязваме, че става съ предметитѣ?

— Кажете ми каква промѣна може да стане съ този камъкъ?

— Може да бжде счупенъ.

— Петре, обърни камъка!

Камъкътъ промѣни ли се?

— Да, той измѣни положението си.

— Каква промѣна може да стане съ този колъ на оградата?

— Може да бжде счупенъ, да изгние, да изгори или бжде изваденъ отъ мѣстото си.

— Кой ще ми изброи промѣнитѣ, които ставатъ съ житното зърно, когато се посѣе. Сжщитѣ промѣни ли ставатъ съ него, когато се занесе на воденицата?

— Промѣнитѣ на предметитѣ отъ сега ще наричаме явления.

— Кажете едно явление!

— Счупване на едно дърво . . .

— Седнете! Съдането какво е?

— Станете! — Ето ви още едно явление.

Въ природата само предмети ли има?

— Има и явления, г-нъ учителю.

— Да, ученици, природата не е скована, въ нея предметът се мѣнятъ, въ нея има предмети, има и явления. До сега по естествена история вие сте изучавали предметитѣ, а тази година ще изучаваме явленията

— Отъ какво е направена тельта на оградата?

— Отъ желѣзо.

— Ами гвоздеитѣ?

— Сжщо отъ желѣзо.

— Кажете ми други предмети направени отъ желѣзо!

— Плугъ, тракторъ, игла и пр.

— Ако ви кажа донесете ми желѣзо, разбирате ли какво искамъ?

— Има ли тогава разлика между игла и желѣзо?

— Отъ какво е направена водната чаша?

— Отъ стъкло.

— Ами бутилката, прозорцитѣ и др.?

— Виждате, че както отъ желѣзото така сжщо и отъ стъклото има направени много предмети. Това, отъ което сж направени предметитѣ наричаме, вещество или материя.

— Всѣки да си намисли и ми каже по едно вещество.

— Дърво, камъкъ, злато, захаръ, гипсъ и пр.

— Внимавайте сега какво ще направя. — Счупвамъ една каменна плочка.

— Вие направихте едно явление.

— Плочката се счупи на четири части. Коя отъ тѣзи части е явлението?

— Явлението се свърши, г нѣ у-лю, то бѣ самото счупване: не е предметъ, а действие.

— Всѣки да счупи по една отъ плочкитѣ и да събере частичкитѣ!

— Какво бѣше веществото на плочката, преди да я счупи Георги?

— Камъкъ.

— Я вижте сега частичкитѣ, отъ какво сж направени?

— Пакъ отъ камъкъ.

— Тѣлото отъ едно стана на нѣколко, то се измѣни. Но промѣни ли се веществото?

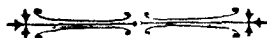
— Ами като счупимъ дърво, хвърлимъ камъкъ, като оремъ и размѣстяме прѣстѣта, веществото промѣни ли се?

— Тогава, кое само се мѣни при явленията?

— Промѣни се тѣлото (положение, форма и пр.), а веществото си остава сжщо.

— Внимавайте, — ще Ви направя още едно явление.

- Запалвамъ купчинка слама. Какво стана съ сламата?
- Тя се превърна въ пепелъ и димъ.
- При това явление веществото запази ли се?
- Не, то се промѣни.
- Отъ малкото слънчогледово семе е израсло, както виждате, голѣмо и красиво растение.
- Веществото на слънчогледа отъ кжде се е взело?
- Отъ почвата.
- Но, вижте добре, слънчогледовитѣ листа, стѣбло и семена отъ прѣстъ ли сж направени?
- Какво е станало съ веществото тукъ?
- То се е промѣнило.
- Колко вида явления има?
- Два вида: при еднитѣ се промѣнятъ само тѣлата, а при другитѣ и веществата.
- *Тѣзи явления, при които се промѣня само предмета, а веществото се запазва, наричаме физически.*
- Всѣки да си намисли по едно физическо явление, но да е такова, че да го направи предъ всички ни. (Взематъ прѣстъ, скубятъ трева, хвърлятъ камъкъ и пр.).
- *Тѣзи пакъ явления, при които се промѣня не само тѣлото, но и веществото, се наричатъ химически.*
- Да си повторимъ онова, което научихме презъ този часъ.
- 1. Кое нѣщо наричаме природа?
- 2. Отъ какво е направена тя?
- 3. Отъ какво сж направени предметитѣ?
- 4. Що е явление?
- 5. Колко вида явления имаме?
- 6. Кое явление наричаме физическо?
- 7. Кое — химическо?

ИЗЪ УЧИЛИЩЕТО И ЖИВОТА.

(Вести и бележки)

Педагогически реформи въ Варна. Преди три години едно отъ най-голѣмитѣ и най-добре уредени първоначални училища въ града — училището „Св. Климентъ“ — бѣ превърнато въ *опитно* първоначално училище. На учителитѣ въ него се постави голѣма и тежка задача: да прилагатъ нови учебно-възпитателни методи, прилагани въ най-добре уреденитѣ западно-европейски училища, и да посочатъ съ живъ примѣръ, кои отъ тѣхъ могатъ при нашитѣ условия да бждатъ възприети и прилагани съ плодотворни резултати въ всички наши училища.

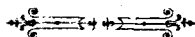
Приложени бѣха три голѣми идеи на съвременната педагогика: идеята за *самоуправлението* на ученицитѣ, за *цѣлостното* (*комплексното*) и *активното обучение*. Обучението по начало четене се води по метода на известния брюкселски педагогъ и лѣкарь професоръ д-ръ Декроли — *идеозрителния* методъ, приспособенъ къмъ особеноститѣ на нашия езикъ. Обучението по предметно учение, естествознание и родинознание се изгради върху прѣки наблюдения, правени при многобройни излети презъ цѣлата година. Учебникътъ по родинознание бѣ изхвърленъ. Обучението по смѣтане и геометрия бѣ свързано съ нуждитѣ на всѣкидневния животъ. Обучението по *изкуствата* — рисуване, рѣчна работа, пѣние и гимнастика — бѣ турено въ услуга на цѣлостното обучение. Тригодишниятъ упоритъ трудъ на учителитѣ, вдъхновенъ отъ много оптимизъмъ, идеализъмъ и безгранично безкористие, даде блѣскави резултати. Той доказа за лишенъ пжтъ, че злевъзнаграждениятъ български учителъ, когато обича своето поприще, е способенъ да създава дѣла, достойни да съперничатъ съ най-голѣмитѣ педагогически постижения на най-добритѣ западноевропейски учители. Блѣскавитѣ постижения на труженцитѣ отъ първото българско *опитно училище* привлѣкоха вниманието и интереса не само на учителството отъ Варненския окръгъ, но и на мнозина учители отъ България, па и отъ чужбина. Само презъ миналата година то е посетено отъ около 1200 учители и учителки отъ различни окръжи въ България, отъ 40 учители отъ Чехословашко, отъ 32 учители отъ виенскитѣ реформени училища и др. Всички сж излизали отъ тамъ изненадани, удивени и възторжени отъ видѣното и чуто.

По неговъ образецъ презъ тази учебна година се уреди въ Варна още три опитни първоначални училища: „Св. Лаврентий“, „Св. Св. Сава и Ангеларий“ и „П. П. Славей-

ковъ“, едно въ гр. Провадия и 24 въ по-голѣмитѣ села на Варненски окръгъ. Чрезъ своитѣ опити тѣ ще чертаятъ нови пжтища за учебно-възпитателната практика, по съобразни съ природата на детето и съ насжщнитѣ нужди на нашия обществовъ и частенъ животъ.

Отъ началото на тая година, благодарение на опититѣ въ опитното училище „Св. Климентъ“, въ всички Варненски първоначални училища се прилага идеозрителния методъ, по който първацитѣ бързо, леко и главно, съ живъ интересъ се научаватъ да четатъ. Въ всички отдѣления линиранитѣ тетрадки сж изхвърлени. Всички деца — още отъ първо отдѣление — пишатъ на чисти бѣли листове. Постигнатитѣ резултати само въ единъ месецъ сж удивителни: тѣ доказватъ, че и българското дете е способно да пише чисто и красиво на бѣли полета, стига само обучението по писане да се води методично и умѣло. Рисуването още отъ забавачницата започва съ водни бои: тебеширенитѣ цвѣтни бои сж изхвърлени. И тукъ живиятъ опитъ разби много предрасждъци и показва, че детето повече обича да рисува съ водни бои и може успѣшно да работи съ тѣхъ. Обучението по всички реални предмети въ всички училища се гради върху прѣки наблюдения, правени при чести излети. Принципътъ на цѣлостното обучение се прилага съ широкъ и смѣлъ размахъ. Нѣколко комисии, избрани отъ общия учителски съветъ, следъ едно-месеченъ упоритъ трудъ изработиха подробенъ планъ за цѣлостно обучение въ четиритѣ отдѣления, който наскоро ще бжде издаденъ въ отдѣлна брошура, като отдѣленъ № на библиотека „Педагогическа практика“.

Вдъхновено отъ високъ и чистъ идеализмъ и безграниченъ оптимизмъ, отъ ясно съзнание за своя голѣмъ общественъ дългъ, Варненското учителство превръща всички училища, въ които работи, въ живи огнища за интензивенъ и творчески педагогически трудъ, който ще сочи сигурни пжтища за обновата на българското народно училище. Неговиятъ примѣръ трѣбва да бжде последванъ отъ всички учители, които обичатъ своето благородно поприще и искрено милвятъ за въздигането на нещастната ни Родина. X. У.

Библиотека „Педагогическа практика“, № 1.

Ант. Борлаковъ.

ОСНОВИ НА НОВАТА ДИДАКТИКА.

СЪДЪРЖАНИЕ: 1. Уводъ. 2. Тѣлесно и душевно развитие на детето. 3. Биологически интереси. 4. Учебенъ процесъ. 5. Учебенъ методъ. 6. Исторически прегледъ. 7. Общи изводи. 8. Литература.

ЦЕНА 10 ЛЕВА.

ОТЗИВИ:

„Брошурата на г. Борлаковъ е единъ сериозенъ трудъ. Личи, че авторътъ е добре запознатъ съ педагогическата литература и работа. Всѣки ще намери въ нея предостатъчно поводи и потици, за да търси сръдства и начини да осмисли училищната си работа“.

(„Училищенъ прегледъ“, год. XXVIII, кн. 5, стр. 741).

„Брошурата на г. Борлаковъ е единъ прилеженъ трудъ. Тя е написана събито, съдържа въ себе си много мисли, които трѣбва много пжти да се четатъ и препрочетатъ. Препоръчваме я на учителството“.

(„Училищно дѣло“, год. II, бр. 8, стр. 4).

ЧИТАЛО ЗА ПЪРВО ОТДѢЛЕНИЕ

Съставилъ Б. Върбановъ,

училищенъ инспекторъ въ Т. Пазарджикъ.

ЦЕНА 20 ЛЕВА.

Издава Слави Ивановъ — Т. Пазарджикъ.

№ 391

До Госп.

Г-на Гана Шабанова,
ул. Саидова, 64
Туркьо

ОКОЛИЯ

Адресният номеръ и точниятъ адресъ на абоната трѣбва да се посочватъ винаги, когато се изпращатъ суми срещу абонаментъ, когато се искатъ промѣни на адреси, неполучени книжки или каквито и да е справки отъ редакцията или администрацията на списанието.

Неполучени книжки се искатъ веднага следъ получаването на най-близката следъ тяхъ книжка.

Когато се изпращатъ суми съ пощенски записъ, да се съобщава съ отдѣлно писмо, за коя годишнина на списанието и за кои абонати се изпращатъ тѣ.

Въ „Педагогическа практика“ може да сътрудничи всѣки учителъ, който съ перото, мисълта и практиката си може да бжде полезенъ на учителството и училището.

Ръкописитѣ трѣбва да бждатъ написани само на едната страница на листоветѣ чисто, четливо и съ официалния правописъ.

Печатница „СВѢТЛИНА“ — Варна.